

Dr Zorica Mršević

Status transrodnih lica na izdržavanju zatvorske kazne

Sadržaj

Opšte karakteristike društvenog položaja transrodnih osoba

Antitrans nasilje

(Ne)vidljivost

Prepreke, odbacivanje, diskriminacija, (ne)funkcionisanje u intimnim vezama

Uporednopravna analiza propisa i javnih politika koji regulišu status transrodnih lica na izdržavanju zatvorske kazne

Uvode napomene

Medijski izveštaji o transrodnim osuđencima lišenim slobode u 2015. u Ujedinjenom Kraljevstvu i u Sjedinjenim Američkim Državama

Slučaj Marije (Madone) Dajamond

Stogodišnji rat

Slučaj Tare Hadson

Države u kojima postoji detaljna pravna regulativa statusa transrodnih osuđenika na izdržavanju zatvorske kazne: Škotska Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Države, Novi Zeland

Škotska

Ujedinjeno kraljevstvo

Sjedinjene Američke Države

Organizacije za pružanje pravne pomoći transrodnim osuđenicima

Silvija Rivera

Transrodna politička koalicija Masačusetsa

Masačusetske pravne usluge zatvorenima

Test sudske presude

Estelle protiv Gamblea, Farmer protiv Brennana Meriwether protiv

Faulknera, Phillips protiv Mičigenskog zatvora, Kosilek protiv

Maloney, Kosilek protiv Spensera, Tates protiv Blanas, DiMarco

protiv Vajominškog zatvorskog odeljenja, R.G. protiv Kolera

Kalifornija

Hormonski tretman transrodnih osuđenika u zatvorima

Posebna zatvorska odeljenja za transrodne osuđenike – GBT čaure

Novi Zeland

Države u kojima nema posebne regulative položaja transrodnih osuđenika i uočeni problemi: Austrija, Turska, Francuska

Austrija

Turska

Francuska

Protokol postupanja u specifičnim situacijama u kojima se nalaze transrodne osobe lišene slobode

Smeštaj

Postupanje
Zdravstveni tretman transrodnosti

Opšte karakteristike društvenog položaja transrodnih osoba

Pre usmeravanja pažnje na zatvorske uslove, potrebno je sagledati neke elemente opšte društvene situacije trans osoba koji se suočavaju sa specifičnim problemima u gotovo svim društvenim dimenzijama i aktivnostima.

Većina društava su potpuno organizovana na osnovama dihotomne rodne podele, i svi pojedinci intenzivno su kontrolisani u pogledu svoje usklađenosti (ili ne) u te rodne norme. Ova rodna kontrola ima veliki uticaj na identitete i životna iskustva trans osoba, posebno onih čiji rodni identitet (ili spoljašnja prezentacija) ne odgovara društvenim očekivanjima za taj rod; ili gde nečije fizičko telo na neki način ne odgovara telu koje se konvencionalno povezuje sa tim rodnom.

Antitrans nasilje¹

Preko devedeset posto ubijenih trans žena su bili tzv. obojeni, siromašni, i uglavnom angažovani kao seks radnice, mlađe od 25 godina. Njihove smrti se gotovo ne registruju, a njihovi izgubljeni životi kao da ni za koga nisu gubitak. Mehanizam delovanja nasilja motivisanog mržnjom uvek sadrži pretnju da će se slična dela sigurno još dešavati. Kada je trans žena ubijena to je poruka drugim trans ženama da one mogu takođe da budu ubijene, a ista je poruka i masakra kao načina njihovog ubistva, silovanja, zlostavljanja, ponižavanja. Poruka trans ženama je, niste bezbedne, ovo izmrcvareno, silovano mrtvo telo možete da sutra budete i vi.

Antitrans nasilje je kako smatra Džudit Batler uzrokovano muškom potrebom da se održe standardi muškosti i muške moći u poštovanju i zadržavanju kulturnih vrednosti. Jer, trans žene su napustile, izdale muške privilegije odbacujući svoju muškost, pokazujući i dokazujući da je to moguće. To je pretnja muškarcima koji smatraju da su njihove privilegije i njihova moć urođeni deo muškosti svakog muškarca, i da odricanje od nje umanjuje opšti društveni nivo muškosti. Ubice trans žena su gotovo pa isključivo muškarci, a nasilje koje su pretrpele ubijene osobe je ekstremno, gotovo nikada se ne radi tek o jednostavnom oduzimanju života. To je simbolično ne samo odstranjivanje "izdajice muškosti" iz ovog sveta, već pokušaj preuređenja sveta u kome nikakvi takvi devijanti uopšte i ne mogu da postoje. Tim ubistvima oni se bore protiv straha od onih koje su ubili, odnosno straha od onoga s čime ih oni suočavaju svojim postojanjem, a to je sopstvena slabost, nemuževnost, ženski deo svoje prirode. Ubistvo je čin vršenja muške moći, način povraćaja muške dominacije, način da se svetu kaže, ja sam taj koji odlučuje ko će živeti a ko (i kako) umreti, što je ujedno i jedan od najtoksičnijih pojava oblika koji muškost može imati.

(Ne)vidljivost

Kako transrodne osobe postaju vidljive u našem društvu, oni postaju predmet daljih i intenziviranih vidova diskriminacija i nasilja. Zato su potrebni naponi da bi se podigla svest o visokoj marginalizaciji transrodnih osoba. Postoji značajan nedostatak objavljenih istraživačkih radova koji dokumentuju isključivanje trans problematike iz razmatranja o

---

¹ Tourjee Diana, 2015, Why Do Men Kill Trans Women? Gender Theorist Judith Butler Explains, Broadly. 16 decembar

https://broadly.vice.com/en_us/article/why-do-men-kill-trans-women-gender-theorist-judith-butler-explains?utm_source=broadlyfbus

diskriminaciji i protivmerama. To znači da postoji mnogo prostora za poboljšanje upravo u toj oblasti. Iako bi bilo lako da se nastavi ignorisanje cele te oblasti, propuštanje inkluzije trans tematike u analize društvenih pojava marginalizacije, viktimizacije i interseksionalnosti, bilo bi neodgovorno. Kao stalni izvori podataka koji ukazuju na postojanje nejednakosti, istraživanja u oblasti teorije roda su u poziciji da služe kao uzor za druge stručne oblasti, pomažući da se obrati pažnja na ekstremnu viktimizaciju nasiljem, marginalizaciju i diskriminaciju s kojom se trans osobe suočavaju na dnevnoj bazi.²

Iako relativno mala, trans populacija je znatno porasla u poslednjih nekoliko godina i nastavlja da raste usled povećane vldjivosti do koje je došlo pre svega zbog porasta tolerancije u raznim društvenim segmentima što je rezultat aktivističkih nastojanja, advokatanja i lobiranja. Međutim, veliki deo ove populacije je relativno nevidljiv, posebno oni pojedinci/ke koji nisu očigledno drugačija od cisrodnih muškaraca i žena, kao i oni koji žive krijući svoj rodni identitet. Potencijalno je širok spektar situacija koje mogu biti problematične, i to su najverovatnije one situacije koje uključuju određene oblike telesne izloženosti (npr teretane, prodavnice odeće, javni toaleti). Međutim, zbog fizioloških promena (npr. promenjenog glasa) koji se javljaju tokom hormonske terapije i druge naizgled bezazlene situacije mogu biti rizične za neke trans osobe. Strah od ovih situacija je akutan posebno kada nečiji rodni identitet (i javna pojava) ne odgovara društvenim očekivanjima za taj rod; ili gde nečije fizičko telo na neki način ne odgovara telu koje se konvencionalno percipira kao pripadajuće tom polu. 67,9% ispitanika odgovorilo je da su se mnogo puta glumili da nisu trans da bi bili prihvaćeni, (38,8%) je izjavilo da izbegavaju javne toalete i (38,4%) da izbegavaju teretane. Slično tome, više od četvrtine ispitanika izjavilo je da izbegavaju prodavnice odeće (29,8%), i druge objekte za odmor (29,6%), klubove ili udruženja (26,7%); a manje od četvrtine izbegava javni prevoz (24%). Upitani "Da li očekujete da ćete u budućnosti morati da izbegavate bilo kakve društvene situacije ili mesta zbog straha od maltretiranja, ako vas identifikuju kao trans, ili autovanog", nešto više od polovine (51,5%) je odgovorilo "da". Na osnovu toga može se zaključiti da je usvajanje strategije izbegavanja relativno česta među trans osobama.³

Prepreke, odbacivanje, diskriminacija, (ne)funkcionisanje u intimnim vezama

Trans i rodno različite osobe se suočavaju sa raznim institucionalnim i individualnim preprekama na putu ka potpunom uključivanju u društveni život. Institucionalne barijere, poput nedostatka u redovnoj snabdevenosti hormonima i / ili hirurgije, i tekuće zakonske⁴

---

² ELI R. GREEN , 2010, Shifting Paradigms: Moving Beyond “Trans 101” in Sexuality Education, *American Journal of Sexuality Education*, 5:1–16, 2010

³ Sonja J. Ellis, Jay McNeil & Louis Bailey (2014) Gender, stage of transition and situational avoidance: a UK study of trans people's experiences, *Sexual and Relationship Therapy*, 29:3, 351-364.

<http://dx.doi.org/10.1080/14681994.2014.902925>

Značajna manjina takođe izjavila je da izbegava da putuje u inostranstvo (22,2%) i posećuje restorane i barove (19,2%), dok je za neke, druge i supermarket, apoteka i škola, takođe viđena kao problematična.

⁴ Damien W. Riggsa*, Henry von Doussab and Jennifer Powerc, 2015, The family and romantic relationships of trans and gender diverse. *Australians: an exploratory survey. Sexual and Relationship Therapy*, Vol. 30, No. 2, 243-255, <http://dx.doi.org/10.1080/14681994.2014.992409>

diskriminacije, uključujući u nekim zemljama, čak i onim koje su daleko odmakle u priznanju rodnog identiteta, (kao što su npr. uslov sterilizacija, ili okončanja braka kako bi se omogućila promena oznake pola u matičnim knjigama rođenih), predstavljaju pojedinačne prepreke sa kojima se susreću mnoge trans i rodno različite osobe. I institucionalne i individualne barijere zasnivaju se na cisrodnosti (cisgenderism), označavajući ideologiju i praksu koja delegitimiše trans i ličnu samopercepciju rodno raznovrsni ljudi, njihovih organa i rodnih identiteta.

Najčešći rano iskustvo trans osobe je odbacivanje od strane porodice porekla je (što može sprečiti/usporediti neke od njih da preduzmu medicinski tretmane procesa tranzicije). Cisgender muški članovi porodice imaju tendenciju da imaju neprijateljskije i negativnije držanje prema trans osobama od cisgender ženskih članova porodice. I mada se stavovi porodice porekla u pojedinačnim slučajevima ipak poboljša tokom vremena, to nije jedinstven doživljaj svih trans osoba. I tamo gde u primarnoj porodici nisu izloženi nasilju i direktnom odbacivanju (npr. u vidu izbacivanja iz kuće), izraženi su drugi oblici diskriminacija od strane primarne porodice koji se prvenstveno sastoje od (1) odbijanja da koriste ispravne zamenice i imena, (2) isključenje iz porodičnih događaja, i (3) patologizirajućeg govora.

Odbijanje porodice porekla da koristite adekvatne zamenice ili imena bio je najznačajniji meki oblik diskriminacije. Neki izjavljuju da ih nazivaju "to", dok drugi ukazuju suptilnije načine na koje porodice porekla odbijaju da prihvate adekvatne zamenice (npr, "oni mi uvek kupi poklone koji su za devojke, a ne dečake" i "Moja porodica me često označava kao "on", nego "ona", uprkos toga što sam tražila od njih da koriste zamenicu "ona"). Diskriminacija porodice porekla dešava često i u formi patologizirajućeg govora, kao što je npr. "oni mi govore da sam lud", "hteli su da idem kod psihologa da reši moj problem, ili "smatraju da sam bolesna i da to kao medicinski problem treba da se leči lekovima", ili "oni vide trans osobe kao osobe sa genetskom greškom". Cisrodnost u obliku negativnog govora u porodicama porekla, ali i od strane intimnih partnera oblikuje živote trans i rodno različitih osoba.

Istraživanja u oblasti intimnih veza ukazuju na prisustvo problema u funkcionisanju tih veza pri čemu su trans žene češće od trans muškaraca ili rodno različitih ljudi u situaciji da se sretnu sa izazovima u dogovaranju intimne veze. Negativna korelacija postoji između teškoća u dogovorima intimne veze i verovanja u mogućnost da će doći do "idealne" romantične veze u budućnosti. Teškoće u dogovorima intimne veze su prvenstveno opisani kao (1) strah od mogućih odgovora, (2) diskriminacije od strane potencijalnih partnera, i (3) nedostatka samoprihvatanja.

Dok psiholozi često predstavljaju određene probleme trans osoba kao individualne, kao što su npr. anksioznost ili nisko samopoštovanje, i često ih tretiraju kao lične probleme pojedinih trans i rodno različitih ljudi, važno je da se shvati da su i anksioznost i samopoštovanje često uzrokovani diskriminacijom.

Diskriminacija na radnom mestu može im stvoriti ozbiljne ekonomske poteškoće. To je jedan od razloga zašto se neki od njih odlučuju da se bave transrodnim seksualnim radom, prometom droge ili nekim drugim vidovima ulične ili ilegalne privrede kako bi preživeli. Odbačenost od primarne porodice, nemogućnost školovanja, diskriminacija u radnom ambijentu, izloženost stalnim pretnjama nasiljem, pojedinačno i sve zajedno dovodi ih u povišen rizik od sukoba sa zakonom, hapšenja i izricanja zatvorskih kazni. Takođe, neke transrodne osobe su uhapšene i procesuirane samo i isključivo zato što su transrodni, kao rezultat predrasuda koje postoje kod nekih policijskih službenika koji stereotipno smatraju da se sve transrodne osobe bave nezakonitim aktivnostima.

Uporednopravna analiza propisa i javnih politika koji regulišu status transrodnih lica na izdržavanju zatvorske kazne

Uvodne napomene

Svi ljudi – što obuhvata i osuđena lica na izdržavanju zatvorske kazne u zatvoru - zaslužuju život bez nasilja, što uključuje i mogućnost da žive svoje autentične živote. Činjenica je da se transrodne osobe suočavaju sa povišenim nivoom nasilja i ugroženosti kada su u zatvoru, jer doživljavaju često maltretiranje i razne opasnosti u tom celom sistemu, češće od drugih osuđeničkih skupina od kojih su najsličniji ranjivom položaju maloletnika i starijih osuđenika (starijih od 65 godina) koji se po pravilu svuda izdvajaju od opšte osuđeničke populacije. kada su u pitanju trans osobe, može se generalno konstatovati da sve vrste pritvorskih i zatvorskih institucija predstavljaju ozbiljnu opasnost za njihove živote, fizički i mentalni integritet i opštu dobrobit.

Kada su u pitanju potrebe transrodnih osoba u zatvoru, UN *Džogdžakarta principi*⁵ eksplicitno navode da su države u obavezi da obezbede adekvatan pristup zdravstvenoj nezi i psihološkom savetovanju, koje prepoznaje posebne potrebe osuđenika, bilo da je to njihova seksualna orijentacija ili rodni identitet, uključujući i upotrebu hormona ili drugih vidovima terapije, kao i mogućnost prilagođavanja pola, ukoliko osuđenik/ca to želi. *Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala* je preporučio da odgovorne osobe treba da zadovolje specijalne potrebe LGBT osuđenika/ca, kao i da im obezbede pristup terapiji za rodnu disforiju, kao što je to, na primer, hormonalna terapija ili operacija prilagođavanja pola, ukoliko je ona dostupna u toj zajednici (državi).

Odnos sa policijom, uslovi u pritvorima i zatvorima, ne samo što mogu da budu traumatični za trans osobe, već su to često opasna mesta sa ugrožavajućim situacijama i odnosima, posebno za transrodne osobe i one koji su rodno neusaglašeni (čiji pol i rod nisu u saglasnosti). Svuda je pojava da transrodne osoba policija mnogo češće zaustavlja, legitimise i ispituje od običnih građana, jer njihova svakodnevna borba za preživljavanje uključuje ne retko seksualni rad ili neka druga krivična dela vezana za promet narkoticima, imovinske delikte i sl, usled čega su suočeni sa povišenim rizikom da se nađu iza rešetaka.

Transrodna žena, službeno, osuđenik koji izdržava zatvorsku kaznu u muškom zatvoru, samoidentifikuje se kao transrodna osoba ili se predstavlja kao žena, transrodna osoba, ili žensko u zatvoru i izvan zatvora, treba da dobija neku vrstu medicinskog tretmana, fizičkog ili mentalnog u pogledu svog predstavljanja, što uključuje uzimanje hormona kojim inicira ili održava postizanje sekundarnih polnih karakteristika koji pojačavaju ženskost, deo je grupa transrodnih osuđenika. Ispunjenje bilo kog od tih kriterijuma kvalifikuje osuđeno lice da bude obuhvaćeno kategorijom transrodnih osuđenika.

Biti transrodna osoba ili osoba čiji su rod i pol neusaglašeni u svakom pritvoru ili zatvoru često znači svakodnevno ponižavanje, fizičko i seksualno zlostavljanje, uz stalno prisutan strah od odmazde ako upotrebe pravna sredstva za rešavanje problema sa nasiljem. Drugi osuđenici smatraju da, “ako oni imaju penis, onda su oni samo jedna vrsta homoseksualaca”. A transrodni osuđenici navode da su diskriminisani ne samo od drugih osuđenika već i od strane zatvorskog osoblja koje ne prihvata njihov životni stil, ne razume

---

⁵ http://www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm

njihove potrebe i tretira ih s otvorenim prezirom.⁶ Oni dele stigmatizovani prostor unutar tih institucija zajedno sa ostalim “društveno nepoželjnim”, kao što su razni tipovi seksualnih prestupnika, npr. pedofili, zlostavljači dece, silovatelji, osuđenici sa mentalnim teškoćama i cinkaroši. Najčešće se pretpostavlja da su transrodne žene homoseksualci, prezreni i od strane ostalih osuđenika i od zatvorskog osoblja.

Ovo je poznato zatvorskim upravama, koji zbog toga kao najčešću meru bezbednosti trans osoba primenjuju njihovu izolaciju i odvojenost od drugih osuđenika.⁷ Zbog toga su mnoge transrodne osobe smeštene u samice ili neke slične izdvojene režime izdržavanja zatvorske kazne mesecima ili čak godinama, samo zbog svoje transrodnosti.

Zatvori su shodno svojoj istorijskoj organizaciji ustanove striktno podeljene na posebne zatvore za žene i za muškarce: kao takvi oni predstavljaju rodno najpodeljenije institucije savremenog doba. Sve do poslednje dekade dvadesetog veka, podela zatvora po polu je bila najmanje osporavana zatvorska praksa/politika u svim geografskim regionima, od strane svih vlada, svih nivoa, zatvorskih institucija, kao i od same osuđeničke populacije. Ukratko, institucionalna manifestacija zatvorske kulture binarne polne odeljenosti uzima se kao nesporno zadata činjenica koja definiše zatvor u svakom njegovom aspektu. Postoje vrlo retki izuzeci od dominantne prakse da transrodne žene nisu smeštene u muški zatvor na osnovu svog pola stečenog rođenjem, pa je otvoreno pitanje kako se rešava situacija očigledne kontradikcije između njihove službene rodne pripadnosti i njihove spoljašnjosti i rodni aspiracija. Tiranija binarne polne podele na muškarce i žene, nosi sa sobom često rigidna očekivanja o odgovornostima prave ženskosti i muškosti, uključujući pretpostavku heteronormativnosti. Ta očekivanja i posledice njihovog kršenja donosi svuda prisutnu opomenu, ne retko pojačanu prisustvom pretećeg nasilja, šta predstavlja a šta ne, “odgovarajuće i prihvatljivo” ponašanje.

Kako izgleda boravak i preživljavanje trans žena u zatvorskoj ustanovi za muškarce, od skora je postalo pitanje kome se poklanja sve više pažnje.⁸ “Borba ili seks” (Fight or Fuck) je refren kojim transrodne žene u zatvorima najčešće opisuju svoju situaciju. Borba ili seks viđen kao jednostavno sekundarno prilagođavanje zatvorskim uslovima. Struktura i način operisanja rodni uloga u zatvorskom sistemu zahteva od njih da se snalaze u jednom jedinstvenom nasilničkom, grabežljivom ambijentu. Obim seksualnog nasilja nad transrodnim osuđenicima u muškim zatvorima je mnogo većih dimenzija nego što se procenjuje, i to i u kvantitativnom smislu, i u smislu raznovrsnosti oblika u kojima se javlja. Transrodne žene su prisilno smeštene tamo gde postoji velika verovatnoća da će iskusiti strašno seksualno nasilje, upravo zbog svojih muških genitalija. Trans žene su biološki muškarci koji su se odrekli svoje muškosti i postale viktimizirane zbog svojih ženskih

---

⁶ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2016, Forty Years after Brownmiller Prisons for Men, Transgender Inmates, and the Rape of the Feminine, Gender & Society February 2016 vol. 30 no. 1 14-29. <http://gas.sagepub.com/content/30/1/14.full>

⁷ TransGender Law Center: **Prisons and criminal justice**
<http://www.transequality.org/issues/police-jails-prisons>

⁸ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2014, Agnes Goes to Prison Gender Authenticity, Transgender Inmates in Prisons for Men, and Pursuit of “The Real Deal”. Gender Society February 1, 2014 28: 5-31
<http://gas.sagepub.com/content/28/1/5.full>

karakteristika koje odudaraju od njihove biološke muške, rodne pripadnosti, jer je silovanje muško sredstvo, oružje sile protiv žena i sredstvo proizvodnje straha.⁹

One su daleko više izložene i raznim drugim oblicima zlostavljačkih seksualnih radnji, bilo da se oni dešavaju protiv njihove volje, bilo da su navodno izabrani ali stvarno preduzeti jedino u nameri da se na taj način spasi neželjenih opasnosti u zatvoru. Naime, neki transrodni osuđenici govore o prostituisanju ili “zaštitnom sparivanju”, praksi koja obuhvata “dobrovoljne” seksualne odnose sa jednim osuđenikom da bi se na taj način izbeglo nasilje od strane mnogih drugih. Zatvorska prostitucija i zaštitno sparivanje su vidovi seksualnog zlostavljanja od strane drugog osuđenika sa kojima je transrodni osuđenik često vrlo blizak, ali koje se ne vrši uz pomoć brutalne fizičke sile. To zlostavljanje obično prođe neprimećeno od strane zatvorskih vlasti jer ih žrtve najčešće uopšte ne prijavljuju i ne traže medicinsku pomoć za saniranje povreda.¹⁰

Ipak, u muškim zatvorima se odvijaju i neki drugi procesi koje neki autori definišu kao “interakcijsko ostvarenje rodne pripadnosti u specifičnom zatvorskom kontekstu”.¹¹ Transrodne žene na izdržavanju zatvorske kazne naime, borave u sredini u kojoj praktično svi znaju da su one biološki muškarci, ali u kome su one bez obzira na to, motivisane da kontinuirano traže afirmaciju svoje “prirodne” ženskosti i ženskog karaktera. Pod tim, ponekad brutalnim i uvek teškim zatvorskim uslovima, transrodne žene nastoje na rivalizirajući, takmičarski način da postignu svoju ženskost, što konkretno znači, ne tek da prođu kao žene, već da prevaziđu normativne standarde za “ladylike” ideal. Te prakse zahtevaju intenzivnu preokupaciju svojim telom i pojavom. Rezultat je zadobijanje priznanja od drugih da je konkretna osoba vrlo blizu da bude “prava devojka” i da kao takva zavređuje privilegije namenjene “dobrim ženskim komadima”. Uočeno je da među transrodnim osuđenima u muškim zatvorima postoji rivalitet u nastojanju zadobijanja pažnje i naklonosti “pravnih muškaraca” koji se demonstrira na uočljivo nastojanje da se sebi u tom rodno segregiranom ambijentu obezbedi pozicija “najbolje devojke”.

U tom kontekstu se dolazi do “obavljanja posla” kako bi se moglo nazvati komplikovana dinamika u kojoj transrodne žene u muškim zatvorima zahtevaju i potvrđuju svoju ženskost u tom hegemonu definisanom hipermaskulinog, heteronormativnog ambijenta sa preobiljem alfa mužjaka, seksizma i nasilja. Sa svoje strane, transrodna osuđena lica, sa razumljivim razlozima, afirmišu sebe, modele svog ponašanja s razumevanjem posledica takvog ponašanja i po sebe i za druge. Citirajući njih, oni/e su “devojke među muškarcima”. Njihovo prisustvo u muškom zatvoru posledica je njihove službene kategorizacije kao muškaraca, ali usled lišenju slobode u takvoj instituciji, njima je ipak, omogućeno da žive svoju “autentičnu” ženskost.

Da bi se razumela dinamika situacije “devojka među muškarcima” potrebno je shvatiti da neke transrodne žene nastoje da u zatvoru predstave svoju ženskost da bi postigle da ih drugi prihvate kao “prirodne” žene. One se specifično angažuju u čitavoj seriji

---

⁹ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2016, Forty Years after Brownmiller Prisons for Men, Transgender Inmates, and the Rape of the Feminine, Gender & Society February 2016 vol. 30 no. 1 14-29. <http://gas.sagepub.com/content/30/1/14.full>

¹⁰ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2016, Forty Years after Brownmiller Prisons for Men, Transgender Inmates, and the Rape of the Feminine, Gender & Society February 2016 vol. 30 no. 1 14-29. <http://gas.sagepub.com/content/30/1/14.full>

¹¹ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2014, Agnes Goes to Prison Gender Authenticity, Transgender Inmates in Prisons for Men, and Pursuit of “The Real Deal”. Gender Society February 1, 2014 28: 5-31 <http://gas.sagepub.com/content/28/1/5.full>

aktivnosti kojima nastoje da dokažu svoju rodnu autentičnost, ili kako one to nazivaju “da obave pravi posao”. Kroz nastojanje da “obave pravi posao”, one nastoje da naglase svoju željenu rodnu pripadnost, kao i zahtev da svojim ponašanjem odraze svoju urođenu ženskost, jer su one zaista, “istinske, prave žene”. Ta dinamika je ključ razumevanja izuzetno visoke stope silovanja transrodnih žena kao dela rutinske prakse “silovanja svega što je žensko”.

“Devojke među muškarcima” svakako podrazumeva niži društveni status u zatvorskoj ustanovi za muškarce, u kojoj vlada hiper maskulina kultura koja “devojke” čini zauvek otvorenim za stalno ponižavanja, uvek u marginalizovanijoj poziciji u odnosu na druge osuđenike. Njih muški osuđenici nazivaju “namontiranim” ženama, dok one za sebe navode da nisu “biološkinje”, odnosno, da nisu cisžene pošto nisu rođene kao žene. Uprkos toga, transrodne žene u muškom zatvoru snažno izražavaju težnju da obezbede sebi položaj “pravih devojaka”, ili neke čak, “najboljih devojaka” koliko je to uopšte moguće u muškom zatvorskom ambijentu. Ta težnja se izražava u prihvatanju rodno stereotipnih praksi kao i prihvatanja muške dominacije, heteronormativnosti, klasnih i rasnih predrasuda, kao i svakodnevno prihvatanje nejednakosti u kontekstu njihovog stalnog nastojanja da zadobiju poštovanje i afirmaciju kao žene.

Na pitanje kako treba transrodni osuđenici da budu tretirani, postoje odgovori i, “kao mentalno obolele osobe”, a dosta njih izražava želju da osoblje zatvora treba da ih, za dobrobit svih, drži na distanci od ostalih, normalnih osuđenika. Jedan je rekao, “mislim da treba otvoriti jednu veliku, staru peć i sve ih tamo spaliti”, a drugi, “njihov problem treba da se reši između Boga i njih, i nije moje da o tome brinem”. Izjava zatvorenika, vrlo maskulino heteroseksualnog, mišićavog 49todišnjeg muškarca osuđenog za trgovinu narkoticima koji naglašava da je stopostotni “pravi muškarac”, na pitanje o transrodnim osuđenima rekao je da su oni to što jesu, da su neki od njih tabu, da sa njima ne treba imati posla, ali da su neki drugi skroz OK. Objasnio je da su tabu oni koji imaju AIDS i njih smatra prljavim, i sa njima ne treba kontaktirati. “Ok, ti si zatvoren, nemaš žene, a umoran si od upotrebe sopstvene ruke, pa se onda za promenu istreseš u njih. Oni su kao mesto za istovarivanje đubreta, jednostano tamo istreses onaj svoj teret. Ali mi dobro znamo da su oni muškarci. Treba samo da se ponašamo kao da su žene, ali naravno da znamo da su muškarci. Ma hajde, pa oni imaju sve ono što imaju muškarci. Ali ipak u njih možeš da istovariš svoj tovar. Na pitanje zašto trans žene to dozvoljavaju, on je objasnio da one žele sve što žene inače žele, bezbednost, zaštitu, utehu, društvo, nekoga da bude fin sa njima i da vodi o njima računa. Ali one nisu sve iste. Ima takođe onih koje samo žele seks. Neke to stvarno baš vole. A druge to rade da bi dobile ono što sve žene žele. Transrodne žene u muškom zatvoru se koriste osim za seks, i za neke uobičajene poslove koje rade žene, na primer, da muškarcima čiste ćeliju, peru odeću, peglaju, pripremaju obroke, i slična ženska posla. Koristi ih i u tu svrhu oni koji ne želi da rade te “bezvezne ženske” poslove. Opet, neke od njih to rade jer vole to da rade, to im daje osećaj da su prave žene. Ali druge to rade samo zato da bi dobile ono što žene žele: muškarca, zaštitu, utehu, društvo, nekoga da s njim pričaju, uobičajeno, u stvari sve je to isto kao i na slobodi. On naglašava pritom da momci naravno sve vreme znaju da su one muškarci, i niko nema nikakvih iluzija u tom smislu, ali sa njima treba da se ophode kao da su žene i tako da ih oslovljavaju i s njima razgovaraju, jer one to tako vole.

A transrodne žene u zatvorima za muškarce navode da se osećaju mnogo više ženstveno od kada su u zatvoru nego pre, na slobodi, iako nemaju mogućnosti upotrebe mnogih predmeta koje žene inače tipično koriste, kao što je šminka, ženska odeća, i sl. To upućuje da su zatvori za muškarce ambijent koji ipak, ma koliko bizarno zvučalo, omogućuje način da se bolje izraze kao žene kroz status biti devojka među muškarcima” (“a girl among men”) tj. kroz intenzivirani osećaj sopstvene ženskosti. Kao što jedna trans žena u zatvoru objašnjava posle opisivanja kako je bila rutinski silovana od strane svog zatvorskog supruga:

”Bilo je to strašno, ali kada je on to radio, ja sam se osećala kao da sam njegova prava supruga”. Taj navod je posebno važan jer ukazuje na kontekst u kome trans žene navode da žele status supruga, što je status koji afirmiše njihov identitet i omogućuje im potvrdu da se ponašaju kao prave žene.¹²

U poslednjih nekoliko godina, ova pitanja su došla u fokus pažnje nacionalnih institucija u SAD. Na primer, sada se primenjuju odredbe Zakona o eliminaciji silovanja iz zatvora Prison Rape Elimination Act (PREA) koji sadrži posebnu regulativu u cilju zaštite transrodnih zatvorenika. NCTE i druge advokatske grupe ulažu napore da se postigne jača zaštita transrodnih osuđenika i odgovornost za probleme s kojima se suočavaju na izdržavanju zatvorske kazne. Oni stvaraju nove instrumente u sistemu krivičnog sistema za zaštitu transrodnih osoba kao i onih koji su rodno neusaglašeni na lokalnim, državnim i saveznim nivoima postupanja policijskih službenika. Takođe nastoje da se postigne pozitivna promena javnog mnjenja prema toj populaciji u celini.

Zatvorski sistem je uvek komplikovan, i svaka promena nailazi na očekivane barijere duboko ukorenjenih iracionalnih strahova ili predrasuda vezanih za primarni imperativ organizovanja bezbednosti u zatvorskim ustanovama. Zahtevi vremena koji idu u pravcu postizanja ravnopravnijeg i inkluzivnijeg društvenog, pa postepeno i zatvorskog ambijenta, koliko god bili opravdani, predstavljaju svuda pravi izazov za zatvorske sisteme.¹³

---

¹² Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2016, Forty Years after Brownmiller Prisons for Men, Transgender Inmates, and the Rape of the Feminine, *Gender & Society* February 2016 vol. 30 no. 1 14-29. <http://gas.sagepub.com/content/30/1/14.full>

¹³ Becky Kent, Research Associate, Scottish Transgender Alliance Equality Network Edinburgh

Medijski izveštaji o transrodnim osuđencima lišenim slobode u 2015. u Ujedinjenom Kraljevstvu i u Sjedinjenim Američkim Državama

U januaru 2015. Barak Obama je prvi predsednik Sjedinjenih država koji je javno stavio u promet reč "transrodnost". Kratko posle toga u julu 2015. on se osvrnuo na značajne medijske izveštaje i jednostavno zaključio: "Mi ne smemo da tolerišemo silovanje u zatvorima, niti da pravimo šale o tome u našoj popularnoj kulturi. On je i prvi predsednik Sjedinjenih država koji je napravio niz poseta zatvorima u cilju unapređenja reforme sistema krivičnog pravosuđa.¹⁴

Slučaj Marije (Madone) Dajamond

Pažnja američkih medija, seksualno zlostavljanje trans žena u muškim zatvorima zadobijena je tek nedavno, 2015. kada se 5. aprila pojavio na naslovnoj strani Njujork Tajmsa tekst praćen nizom fotografija naslovljen "Transrodne žene ukazuju na silovanje i zlostavljanje u muškim zatvorima".¹⁵ Ešli (Marija, Madona) Dajamond (36) koja živi kao žena od svoje adolscentskog doba, prilikom prijema u muški državni zatvor u Džordžiji, bila je podvrgnuta defeminizaciji od samog početka, kada joj je naređeno da se svuče pred svim zatvorenicima, kojom prilikom joj je oduzeta perika, ženska spavačica i kada je ritualom inicijacije započeo trogodišnji period neprestane degradacije i zlostavljanja, pri čemu su joj uskraćeni hormoni koje je pre toga uzimala bez prekida 17 godina. Svakodnevno je bila izložena pred muškarcima koji su otvoreno masturbirali ili su joj pokazivali svoje polne organe uz različite uvrede i pretnje, i nastojali da je siluju na stepeništu i drugim zajedničkim prostorijama. Ona navodi da joj je svaki dan bukvalno bio ispunjen borbom da preživi, sve dok joj nije postalo svejedno da li je živa ili mrtva.

Stogodišnji rat

"Stogodišnji rat: etiologija i status silovanja transrodnih žena u muškim zatvorima"¹⁶ je rečit naslov članka u kome se analiziraju uslovi u kojima transrodna osuđena lica, posebno transrodne žene u muškom zatvoru, izdržavaju zatvorske kazne. Oni su opterećeni mnogim teškoćama, pogrešnim merama, neznanjem i zloupotrebama. Zbog istorijske rigidnosti u pogledu svih rodnih pitanja i osnovnog nedostatka brige za one koji su zbog svog rodnog identiteta na društvenim marginama, transrodne žene i muškarci provode svoju egzistenciju u ambijentu koji moramo konačno da sagledamo kao ratnu zonu u kojoj su oni neprekidno izloženi preziru, uznemiravanju i silovanju. Opasnosti s kojima se suočavaju transrodne žene

---

¹⁴ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2016, Forty Years after Brownmiller Prisons for Men, Transgender Inmates, and the Rape of the Feminine, Gender & Society February 2016 vol. 30 no. 1 14-29. <http://gas.sagepub.com/content/30/1/14.full>

¹⁵ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2016, Forty Years after Brownmiller Prisons for Men, Transgender Inmates, and the Rape of the Feminine, Gender & Society February 2016 vol. 30 no. 1 14-29
<http://gas.sagepub.com/content/30/1/14.full>

¹⁶ Stohr Mary K., 2015, The hundred years' war: The etiology and status of assaults on transgender women in men's prisons. Women & Criminal Justice 25:120-29.

u zatvorima, pritvorima i drugim institucijama zatvorenog tipa za muškarce potiču od komplikovane povezanosti između društvenog prostora namenjenog muškarcima, društvenih odnosa u njima i prirode rodnih identiteta i uloga, kao i zajedničkim delovanje tih prostora i odnosa. To se dokumentuje na strukturanoj, kulturnoj i interakcijskoj nivou analize.

Slučaj Tare Hadson

Veliku pažnju britanske javnosti u 2015. privukao je oktobarski slučaj transrodne žene Tare Hadson koja je poslata u muški zatvor, odakle se žalila zbog opšteg tretmana, kao i na seksualno uznemiravanje od strane drugih zatvorenika. Tara Hadson (26) koja je rođena kao muškarac, ali je ceo svoj odrasli život povelala kao žena, poslata je na izdržavanje zatvorske kazne u muški zatvor "HMP Bristol" jer pravno i dalje ima status muškarca. Dugogodišnja je politika da se osuđena lica smeštaju u skladu sa njihovim zakonom priznatim polom. Međutim, Uputstva dozvoljavaju diskreciono odlučivanje, i u takvim slučajevima, medicinski stručnjaci će razmotriti okolnosti u cilju zaštite emocionalne dobrobit konkretne osobe. Glavni prioritet je bezbednost i dobrobit osuđenika u zatvoru i odluke koje se odnose na smeštaj transrodnih osuđenih lica donosi niz stručnjaka, uključujući psihologe, zdravstvene radnike i zatvorsko osoblje.¹⁷

Tara Hadson, po zanimanju profesionalna šminkerka, imala je pre šest godina operativni zahvat rekonstrukcije pola. Ona je, kako navodi njena majka, već od svoje pete godina znala da želi da bude devojčica. Počela je na klinici rekonstrukciju pola pre šest godina, u svojoj šesnaestoj, kada je započela hormonske i hirurške tretmane koji su potrebni da bi obavila potpuni prelazak iz muškarca u ženu, ali je ostala i dalje pravno klasifikovana kao muškarac.

Hadson je pred sudijom za prekršaje je priznala da je udarila barmena koji je odbio da joj posluži još alkohola jer je bila pijana. Kao rezultat tog napada njemu je bila potrebna stomatološka intervencija koja je koštala 1,500 funti. Pre suđenja za to delo, Hadson je bila osuđivana osam puta, uključujući i slična dela napada. Ona je u početku poricala napad i tvrdila je da je postupala u samoodbrani. Kasnije je priznala krivicu u pokušaju da ubedi sud da bude blaži. Nadala se da će njena kazna biti samo stavljanje elektronskog nadzora i naredba da se podvrgne tretmanu podizanja svesti od opasnosti od alkoholizma. Ali, sudija je presudio da je nenapad, koji se desio samo tri nedelje nakon što Hadson dobila uslovnu kaznu, toliko ozbiljan da je samo zatvorska kazna opravdana.¹⁸

Hadson je u zatvoru postala žrtva seksualnog maltretiranja što je potvrdilo njene najgore strahove. Čeliju je delila sa drugim osuđenikom koji je pokušao da izvrši samoubistvo šest puta samo dok je ona bila tamo. Osim toga, bila je seksualno uznemiravana, dok su ostali zatvorenici skandirali iz svojih ćelija: "Tara, Tara, Tara, pokaži nam sise." Posle toga je premeštena u zdravstveno krilo, daleko od opšte populacije, što je značilo da je vrlo izolovana, i da je praktično sama, zaključana 23 sata dnevno a kada god bi bila puštena izvan ćelije postajala bi objekt seksualnog uznemiravanja drugih zatvorenika.¹⁹

---

¹⁷ Gayle Damien, 2015, Transgender prisoner at HMP Bristol being sexually harassed, The Guardian, 29 oktobar

¹⁸ <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/oct/30/transgender-woman-tara-hudson-male-prison-bristol-loses-appeal-sentence>

¹⁹ Gayle Damien, 2015, Transgender prisoner at HMP Bristol 'being sexually harassed', The Guardian, 29. October.

<http://www.theguardian.com/society/2015/oct/29/transgender-prisoner-tara-hudson-sexually-harassed-hmp-bristol>

Statistika iz SAD su pokazuju da su transrodnih žene u svim muškim zatvorima u 13 puta većem riziku da budu seksualno zlostavljane od opšte zatvorske populacije. U svetlu tih činjenica, već i sama ideja o slanju žene u muški zatvor zvuči kao zaplet u lošim horor filmovima. Hadson je u svarnoj i velikoj opasnosti povećanog stepena rizika od nasilja, višeg nego što je to slučaj u sličnim zatvorima. Njen slučaj se uzima kao dokaz postojanja nazadnog, arhaičnog zatvorskog sistema koji proizvodi nepravde.

Slučaj Hudson je izazvao javnu kampanju za njen premeštaj u ženski zatvor, uključujući i peticiji koju je potpisalo oko 160.000 ljudi, između ostalih i Elton Džon. U kampanji je iznet stav: "Nikada nismo tvrdili da je Tara ne bi trebalo da bude odgovarajuće kažnjena za svoje delo, ali smo se nadali da ona neće morati da budu kažnjena dvostruko - jednom za ono što je uradila, i drugi put za ono šta je ona."²⁰

Ben Hovlett, član Parlamenta za Bat i član odbora za ravnopravnost žena u parlamenta, je rekao: "Ovog popodneva smo čuli da je Tara dovedena u sud iz ženskoj zatvora, što znači da je ipak premeštena. Mi ćemo vršiti dalji pritisak na Ministarstvo pravde da se formalno regulišu ovakve situacije i prati ovaj konkretni slučaj, kako bi se osiguralo da nema ponavljanja ove situacije u budućnosti. Radujemo se očekivanom povoljnom ishodu za trans žene što će obezbediti da druge budu pošteđeni Tarinog mučnog iskustva."²¹

---

²⁰ Jones Owen, 2015, You don't have to be trans to be an ally against transphobia, The Guardian, 20 October.

<http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/oct/20/trans-transphobia-will-young-brave-man>

²¹ Gayle Damien, Rawlinson Kevin, 2015, Transgender woman moved from men's to women's prison, The Guardian, 30. October

<http://www.theguardian.com/society/2015/oct/30/transgender-woman-moved-from-mens-to-womens-prison>

**Države u kojima postoji detaljna pravna regulativa
statusa transrodnih osuđenika na izdržavanju
zatvorske kazne:**

**Škotska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene
Američke Države, Novi Zeland**

Škotska. U Škotskoj je oktobra 2013. donet dokument Zatvorska politika o rodnom identitetu i rodnom prilagođavanju koji predstavlja jedan od najsveobuhvatnijih dokumenata javne politike svoje vrste u Evropi i globalno (Zatvorska politika o rodnom identitetu i rodnom prilagođavanju Škotske zatvorske službe (Prisoner Gender Identity and Gender Reassignment Policy)).²²

Škotski zatvorski sistem funkcioniše nezavisno od zatvorskog sistema Engleske i Velsa. Sve negativne pojave koje pogađaju trans zatvorenike u Engleskoj, vrlo verovatno se uopšte ne dešavaju u Škotskoj. Tako je sistem suštinski drugačiji pošto postoji aktivan u vrlo uspešno uspostavljen partnerski odnos saradnje između Škotske zatvorske službe (Scottish Prison Service) i Škotske transrodne alijanse (Scottish Transgender Alliance) koji su tesno saradivali na kreiranju Zatvorske politike o rodnom identitetu i rodnom prilagođavanju. Taj dokument je kulminacija višegodišnjih partnerskih napora različitih institucija iz pravosudnog sektora i organizacija aktivnih u oblasti ravnopravnosti, i ima za pravni osnov Zakon o ravnopravnosti iz 2010. definiše prilagođavanje roda kao zaštićenu karakteristiku i predviđa zaštitu od nezakonite diskriminacije na toj osnovi. Osim što štiti osuđena transrodna lica od diskriminacije, istu zaštitu od diskriminacije uživa i zatvorsko osoblje.²³ Lica koja traže da započnu proces tranzicije menjajući fiziološke ili druge polne attribute, ona koje su trenutno u procesu ili one koje su već prošle proces tranzicije (ili deo procesa), su zaštićeni po osnovu karakteristike rodnog prilagođavanja. Škotska zatvorska služba smatra da osuđena lica ne smeju nezakonito diskriminisati ili zlostavljati bilo kog drugog zatvorenika, posebno uzimajući u obzir zaštićene karakteristike te osobe, uključujući rodno prilagođavanje ili rodni identitet.

Ova politika ima za cilj da osigura će sve osobe, koje se identifikuju kao transrodne ili koje nameravaju da počnu, ili su već prošle proces tranzicije rodnog prilagođavanja, biti u svakom trenutku tretirane pošteno i s poštovanjem od strane Škotske zatvorske službe. Svrha ovog dokumenta je i pružanje tačnih i aktuelnih informacija svim zaposlenima Škotske zatvorske službe koje se odnose na rodno prilagođavanje i rodni identitet; navođenje one procedure Škotske zatvorske službe koje se moraju ispoštovati kada se transrodna osoba smešta u pritvor; obezbedi svim osuđenim licima unutar ŠZS institucija da prema njima postoji pošteno i nediskriminativno ophođenje i da nema zlostavljanja na osnovu rodnog identiteta i rodnog prilagođavanja.

Kao dodatak određivanju posebnih potreba transrodnih zatvorenika, a to su one koje su vezane za njihov rodni identitet ili rodno prilagođavanje, treba da se obave sve standardne procene rizika i procedure kao za bilo kog drugog zatvorenika. Profesionalnost i senzitivnost treba, kao i uvek, da se održavaju u svakom trenutku. Svaka potreba za jednosobnom ćelijom

---

²² Prisoner Gender Identity and Gender Reassignment Policy <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804941cd>

²³ Ni prema jednom članu osoblja (ili potencijalnom zaposlenom), osobi u zatvorskoj instituciji, ne sme se ophoditi gore niti staviti u nepovoljan položaj zbog bilo kojih neopravdanih okolnosti, uslova ili zahteva. Svakom članu osoblja, ili licu u zatvorskoj instituciji, zagarantovano je okruženje koje promoviše dostojanstvo i poštovanje. Radno okruženje koje je prijatno i podržavajuće, dozvoljava celom osoblju da svojski obavlja svoj posao. Nikakav oblik zastrašivanja, zlostavljanja ili maltretiranja niti bilo kakav oblik vređanja, nasilnog ili degradirajućeg jezika ili ponašanja, prema bilo kojoj osobi, neće biti tolerisan.

zbog osuđenikovog rodnog prilagođavanja mora biti uzeta u obzir za razmatranje, evidentirana i smatrana prioritetom. Ograničenje odnosa sa drugim osuđenim licima treba da se izbegavaju kada god je to moguće.

Pretnes i pregled tela i stvari treba da se obave u saglasnosti sa rodnom pripadnošću roda u kome zatvorenik trenutno živi, a ne prema fizičkim karakteristikama. Tajnost (poverljivost) pritom mora biti održana. Informacije o zatvorenikovom rodnom prilagođavanju smeju da budu dostupne drugim članovima osoblja bez dozvole osuđenog lica samo kada je to neophodno u slučaju postojanja visokog rizika od vršenja krivičnog dela. Osoblje ne sme da otkriva informacije o rodnom prilagođavanju nekog osuđenog lica drugim osuđenim licima. Osuđenim licima na izdržavanju zatvorske kazne treba da bude dozvoljena upotreba stvari kao što su odeća, proteze, steznici, perike i drugi dodaci koji su im potrebni kako bi adekvatno izrazili svoj rodni identitet. Osuđenim licima na izdržavanju zatvorske kazne koji se već nalaze u procesu rodnog prilagođavanja mora se dozvoliti da nastave sa primanjem hormonske terapije koja je počela pre njihovog smeštanja u zatvorsku ustanovu.

Osuđenim licima na izdržavanju zatvorske kazne koji žele da prođu proces rodnog prilagođavanja mora biti dozvoljena specijalistička pomoć i tretman i mora im biti dozvoljena upotreba hormonske terapije, otklanjanje maljavosti i/ili operacije koje su medicinski odobrene od Škotske nacionalne zdravstvene službe.

Bitno je podsetiti se da osuđena lica na izdržavanju zatvorske kazne na koje se odnosi ova politika mogu na veoma raznolike načine da izražavaju svoje rodne identitete i iskustva. To se obično dešava zbog toga što ili ne koriste lako određene termine ili im oni uopšte nisu poznati. Alternativno, ako se neko lice plaši da otkrije činjenicu da je prošao proces rodnog prilagođavanja, trans muškarac bi isprva mogao tvrditi da je zapravo bio rođen kao muškarac ali da je izgubio penis u nesreći, dok bi trans žena možda isprva mogla da tvrdi da je rođena kao interseks osoba i da je oduvek živela kao žena. Tačni termini koje u nekim trenucima koriste određene osobe su mnogo manje bitni od poštovanja principa sigurnosti, dostojanstva i poštovanja, kao što je i naznačeno na dokumentu.

Važno je i da Zatvorska politika detaljno određuje termine koji se koriste u tom dokumentu. Tako je navedeno da se termini transrodne osobe ili trans osobe oba koriste kada se govori o širokom spektru ljudi koji smatraju da njihov rodni identitet ne odgovara u potpunosti onom rodu koji im je dodeljen po rođenju. Pored menjanja imena i društvene rodne uloge, prilagođavanje roda može takođe da obuhvati i upotrebu hormona i/ili operaciju, radi izmene fizičkog tela te osobe. Društveni rod (social gender) je rod u kome osoba živi/provodi svoj svakodnevni život. Kada je osoba promenila svoj društveni rod, može se koristiti takođe termin stečeni ili novi rod.

Trans muškarci: transeksualne osobe koje su u procesu rodnog prilagođavanja počele trajno da žive kao muškarci. Mogu, ali i ne moraju da prođu neku/bilo koju genitalnu operaciju.

Trans žene: transeksualne osobe koje su u procesu rodnog prilagođavanja počele trajno da žive kao žene. Mogu, ali i ne moraju da prođu neku/bilo koju genitalnu operaciju.

Trans osobe koje nisu prošle kroz proces tranzicije su transrodne osobe koje nisu trajno promenile rod u kome žive. Ta lica će možda u budućnosti da razmotre mogućnost rodnog prilagođavanja, ali u sadašnjosti i dalje dominantnije žive u rodu koji im je određen po rođenju. Ova grupa bi takođe mogla da uključuje i:

- transvestite/krosdresere, osobe koje povremeno nose delove odeće koji se tradicionalno vezuje za suprotan rod, koji ne predlažu proces rodnog prilagođavanja;
- rodno varirajuće osobe/rodno nebinarne osobe koje imaju izrazito kompleksne rodne identitete i ne identifikuju se jasno ni kao muškarci ni kao žene;

- interseks osobe koje su rođene sa elementima koji u pogledu hromozomskog sastava, unutrašnjih reproduktivnih organa ili spoljašnjih genitalija nisu jasno definisani ni kao muškarci niti kao žene. Istorijski, interseks osobe su se nazivale hermafroditima, ali je to sada zastareo termin.

Informacije o osuđenikovom rodnom prilagođavanju moraju se tretirati veoma pažljivo i u potpunom skladu sa zaštitom podataka i medicinskim standardima o poverljivosti, jer su to veoma osetljive informacije sa mogućim ozbiljnim bezbednosnim posledicama. Naročito je bitno da ih pružaoci usluga ne otkrivaju ostalim osuđenima. Informaciju o osuđenikovom rodnom prilagođavanju ne smeju biti dostupne kompanijama koje za zatvorske ustanove obavljaju razne poslove i usluge, osim ukoliko je to najbolji način da se obezbedi sigurnost i dostojanstvo osuđenog lica, bezbedno obavljanje usluga i/ili da se pomogne prevenciji ili istraži krivično delo.

Ako osuđeno lice ima sertifikat o rodnom prilagođavanju, krivično delo je bez njegovog pristanka otkrivanje informacija o njegovoj rodnoj prošlosti. Izuzetak je moguć samo kada je otkrivanje tih informacija bez dozvole potrebno radi sprečavanja ili istrage krivičnog dela.

Intervju o potrebi prevencije rizika. Rizik od samopovređivanja ili samoubistva je mnogo veći kada je u pitanju transrodna populacija nego u opštoj populaciji; ipak prema ACT 2 CARE u intervjuu se mora odrediti konkretan nivo rizika za svako individualno osuđeno lice, umesto oslanjanja na generalizaciju.

Intervju o zdravstvenim potrebama. Svaka vrsta hormonskih terapija koje se odnose na rodno prilagođavanje (kao što su hormonske tablete, injekcije i gelovi) koje osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne prima preko recepta još pre smeštanja u zatvor, treba da se identifikuje, zabeleži u njegov medicinski karton i da mu se omogući nastavak terapije isto kao i u pogledu bilo kog prepisanog leka koji treba da se nastavlja u zatvoru.

Svi dodati preredparati koji se koriste prilikom rodno prilagođavanja treba da se identifikuju, zabeleže u osuđenikov medicinski karton i da mu se omogući njihova upotreba isto kao i za druge lekove potrebne za bilo koje drugo zdravstveno stanje. Kada osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne zahteva upotrebu sredstava za rodno prilagođavanje koja od njegovog dolaska ne postoje u zatvorskoj ustanovi, a medicinsko osoblje je saglasno da su takva sredstva potrebna, treba preuzeti potrebne korake kako bi se omogućila hitna upotreba tih preparata potrebnih za rodno prilagođavanje.

Pretnes. Osuđena lica na izdržavanju zatvorske kazne treba da budu pretresani i pregledani u skladu sa svojim rodnom identitetom i rodnom ulogom u kojoj žive, pre nego u saglasnosti sa telom u kome žive. Izgled genitalija transrodne osobe ne sme biti korišćen da bi se odlučio rod osoblja/čuvara u zatvoru koji će ih pregledati. Ne postoji propis koji nalaže da transrodna osoba treba da je prošla bilo kakvu operaciju kao deo procesa prilagođavanja roda. U slučaju da rod osuđenog lica nije jasan, on mora biti upitan u skladu sa kojim rodnom bi želeo da bude pregledan, njegov odgovor treba biti zabeležen i pregledanje sprovedeno u skladu sa tim. Upravnik prijemne službe će pažljivo u privatnosti pitati osuđena lica da razjasne: kako definišu svoj rod, u skladu sa kojim rodnom trenutno žive i da li je drugačiji od roda koji im je dodeljen na rođenju, ako su počeli da žive u skladu sa svojim rodnom koji nije isti kao što im je dodeljen na rođenju, onda koji je okvirno početni datum tranzicije; da li su promenili ime i/ili rod na bilo kom ličnom dokumentu (kreditne kartice, vozačka dozvola, zdravstveni dokumenti itd); da li imaju sertifikat o rodnom priznanju (nisu obavezni da na

ovo odgovore).²⁴

Tokom pretresa, zatvorenika bi trebalo pažljivo zatražiti da skinu sve stvari koje sprečavaju da se ispod njih vidi koža. Stvari koje su skinute moraju biti pretražene kako bi se utvrdilo da nisu zloupotrebene u nedozvoljene svrhe. Treba obratiti posebnu pažnju kako bi se izbegla slučajna oštećenja. Stvari se moraju vratiti odmah nakon što su pregledane. Osuđenom licu se mora dati dovoljno vremena da se obuče, odnosno da vrati te stvari i, ako je potrebno, obezbediti mu ogledalo. Prema svim fizičkim promenama nastalim usled rodnog prilagođavanja koji se otkriju tokom pretresa ili pregleda treba se odnositi sa poštovanjem, u sličnom profesionalnom maniru, kao i prilikom fizičkih promena nastalih usled invaliditeta.

Ako je osuđeno lice u skorije vreme bilo podvrgnuto genitalnoj operaciji ili prolazi kroz fizičke komplikacije zbog te operacije, onda treba da zatraži pomoć lekara specijaliste kako bi se izbegle povrede prilikom pretresa. Obrazloženje za bilo kakve promene kad je u pitanju pretres i pregled zatvorenika moraju biti u potpunosti zabeležene na konferenciji slučaja rodnog prilagođavanja. Svaki provokativni, uvredljiv govor, ili govor koji remeti mir, ili takvo ponašanje od strane osuđenog lica prema osoblju Škotske zatvorske službe tokom pretresanja/pregleda, može biti rešeno prijavljivanjem osuđenog lica, kao i bilo kog osuđenika koji prekrši pravila ustanove.

Inicijalni period prilikom dolaska novog osuđenog lica u ustanovu predstavlja posebno visoko rizičan period, kada postoje ograničene informacije o osuđenikovim individualnim potrebama i okolnostima. Velika je verovatnoća da odluke da li osuđeno lice treba premestiti u drugu ustanovu u skladu sa njegovim rodnim identitetom, neće moći da bude doneta pre prve noći provedene u zatvorskoj ustanovi. Kada preuzima odgovornost za osuđeničku bezbednost i dobrobit, upravnik prijemnog odeljenja mora da pregleda dostupne informacije o osuđenikovom rodnom prilagođavanju i da proceni rizike, pogotovo kad je u pitanju smeštaj. Upravnik prijemnog odeljenja mora da nastavi da donosi privremene odluke u vezi sa smeštajem i bezbednosti najduže sedam dana, dok ne počne konferencija razmatranje slučaja.

Najdalje za 72 časa od prijema osuđenog lica u zatvorsku instituciju, upravnik prijemnog odeljenja mora, između ostalog, da preduzme sledeće: da odredi termin održavanja i prisustvo na konferenciji razmatranja slučaja rodnog prilagođavanja u roku od sedam dana od prijema osuđenog lica na izdržavanje zatvorske kazne.

Zahtev za rodnim prilagođavanjem. Kada osuđeno lice zahteva pomoć zbog psihičkih problema zbog svog rodnog identiteta što ukazuje na rodnu disforiju ili kada obavesti da razmatra rodno prilagođavanje, to se mora shvatiti s punom ozbiljnošću. Svaki član osoblja koji dobije takav zahtev od osuđenog lica, mora o tome obavestiti upravnika prijemnog odeljenja.

Bezbednost osuđenog lica na izdržavanju zatvorske kazne može biti ugrožena zbog reakcije drugih osuđenika zbog njihovog rodnog identiteta ili zbog zahteva za rodnim

---

²⁴ Izvod iz Uputstva za pretres transrodnog osuđenika. U slučajevima u kojima je Škotska zatvorska služba održala konferencije slučaja rodnog prilagođavanja: Morate postupati u skladu sa postojećom odlukom konferencije slučaja kako određeni transrodni osuđenik treba da bude pretresan. U slučaju novog transrodnog osuđenog lica za koga konferencija slučaja još nije održana: sprovodite pretres tela i stvari u saglasnosti sa društvenim rodnom u kome to osuđeno lice sada živi, ako je to poznato. Neodgovarajuće ponašanje osuđenog lica za vreme pretresa: svaka upotreba provokativnog, uvredljivog, zlostavljačkog jezika ili jezika koji remeti mir, ili ponašanje od strane transrodne osobe prema vama za vreme pretresa.

prilagođavanjem. Bilo koji član osoblja ili upravnik prijemnog odeljenja moraju da hitno omoguću poverljiv razgovor sa osuđenim licem, bez prisustva ostalih osuđenika. Osuđenom licu treba savetovati da sve svoje takve potrebe treba da iznese na konferenciji slučaja. Upravnik prijemnog odeljenja mora da organizuje konferenciju razmatranje slučaja o rodnom prilagođavanju u roku od sedam dana od zatvorenikovog zahteva da mu se pomogne.

Konferencija slučaja, termini i svrha. Postupanje sa slučajem rodnog prilagođavanja treba da uključi inicijalnu konferenciju slučaja u roku od sedam dana: od prijema transrodnog osuđenika u ustanovu; od zateva zatvorenika da mu se pomogne zbog njegove rodne disforije ili razmatranja rodnog prilagođavanja.

Nakon inicijalne konferencije slučaja, dalji sastanci konferencije slučaja treba da se održavaju najmanje jednom mesečno tokom prvih tri meseca, a zatim u dužem vremenskom periodu najmanje tromesečno. Jednom kada se razmotre i uspešno reše sva pitanja koja se tiču osuđenikovog rodnog identiteta i rodnog prilagođavanja, konferencija razmatranja slučaja treba da se održava radi moguće revizije svakih 6 meseci. Ako se bilo kada osuđenikove okolnosti bitno promene u bilo kom momentu, onda bi trebalo nastaviti sa mesečnim konferencijama slučaja. Konferencija slučaja treba da ispita sve okolnosti tog slučaja, uključujući i osuđenikov stav s tim u vezi, kao i njegove želje, a takođe da se uzme u obzir mišljenje eksperta i da se izvrši potpuna procena rizika kako bi se donele odluke.

Prisutni na konferenciji slučaja i njihove uloge: između ostalih, lično osuđeno lice, njegov socijalni radnik (ako ga ima). Zastupnik lokalnog tima za zdravstvenu zaštitu, lokalni poverenik za ravnopravnost i raznovrsnost, ako osuđeno lice to želi i predstavnik organizacije koja se bavi pravima transrodnih osoba. Lokalni poverenici za ravnopravnost i različitost treba da doprinesu relevantnim znanjem o ljudskim pravima i ravnopravnosti, informacijama i perspektivama koje se tiču svih aspekata slučaja na konferenciji slučaja tokom njegovog razmatranja. Oni takođe treba da prilikom ocene svih odluka donetih na konferenciji slučajeva pomognu analizom pravnih normi i standarda koje se tiču ljudskih prava i ravnopravnosti.

Informacije koje su potrebne za konferenciju slučaja. Upravnik prijemnog odeljenja mora da pre svake konferencije slučaja rodnog prilagođavanja preuzme sve potrebne korake kako bi skupio relevantne informacije koje se odnose na: sve bezbednosne rizike s kojima se suočava, kako to osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne, tako i drugi osuđenici, potencijalno izloženi riziku, a u vezi sa njegovim rodnim identitetom i statusom rodnog prilagođavanja; podobnost sadašnjeg smeštaja osuđenog lica koja se tiče odluka i opravdanja smeštaja u sadašnju ustanovu, jedinicu i smeštaj u zajedničkoj ćeliji; osuđenikov nivo integracije sa drugim osuđenicima i sve ideje kako da se ta integracija bezbedno poboljša; kako se sada osuđeno lice pregleda i pretresa, i svi uzroci zabrinutosti koje su osuđeno lice ili osoblje izneli u vezi pretresanja; osuđenikove potrebe da koristi programe Nacionalne zdravstvene službe za rodno prilagođavanja (kao što su hormoni, uklanjanje maljavosti, terapija govora i operacije). Pre inicijalne konferencije slučaja, upravnik prijemnog odeljenja mora da pribavi sledeća dokumenta: sve potvrde onoga što osuđeno lice navodi, npr. dokumenta koja potvrđuju identitet, promenu imena i sl. Sve potvrde o dužini vremenskog perioda za koji osuđeno lice navodi da živi u društvenom rodu (social gender) različitom od roda koji mu je dodeljen prilikom rođenja, npr. u obliku bankarskih kartica, vozačkih dozvola, svedoka koji će da potvrde osuđenikove navode i sl. Sve potvrde o postojanju prethodnog medicinskog tretmana rodnog prilagođavanja, ako ih ima, a koje osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne kaže da ih je primao ili da ih sada prima.

Smeštaj. Konferencija slučaja treba da pregleda i razmotri individualne okolnosti osuđenog lica kako bi se utvrdila podobnost njegovog smeštaja u pogledu tri aspekta: smeštanja u određenu ustanovu, smeštanja u određenu jedinicu te ustanove i podobnost za smeštanje u zajedničku ćeliju.

Smeštaj osuđenog lica u zatvorsko odeljenje. Osuđeno transrodno lice na izdržavanju zatvorske kazne treba da bude smešteno u deo ustanove u skladu sa rodom sa kojim se identifikuju. Ako je to neophodno iz bezbednosnih razloga, to lice takođe može biti smešteno u odvojeni deo ustanove koji se ne deli sa ostalim osuđenima.

Rodne uloge u kojima zatvorenik živi treba da se u potpunosti poštuju bez obzira na to da li osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne može da obezbedi bilo kakav dokaz o posedovanju sertifikata rodnog prilagođavanja u skladu sa Zakonom o rodnom priznanju iz 2004. Zahtev za izdavanje sertifikata rodnog priznanja je opcionalan i nije neophodno da bi se obezbedila zaštita od rodno zasnovane diskriminacije.

Pojedinac može da se prijavi za rodno priznanje od momenta od koga trajno živi u novoj rodnoj ulozi već duže od 2 godine. Nije potrebna operacija da bi se dobio sertifikat rodnog priznanja. Ako osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne obezbedi dokaze da je dobio sertifikat rodnog priznanja, postaje krivično delo a ne građanski prestup onoga člana osoblja koji otkrije informacije o osuđenikovoju rodnoj istoriji bez njegovog pristanka. Postoji izuzetak koji dopušta objavljivanje bez pristanka, a to je radi prevencije ili tokom istrage krivičnog dela.

Opšti principi koji treba da budu vodič tokom razmatranja slučaja su detaljnije opisani. Kada transrodno osuđeno lice i dalje živi pretežno u skladu sa rodom koji mu je pripisan na rođenju, onda smeštajna ustanove uobičajeno treba da bude u skladu sa tim rodom koji je osobi određen rođenjem. Kada transrodno osuđeno lice trajno živi u skladu sa novim rodom umesto sa rodom koji mu je pripisan na rođenju, onda smeštajna ustanova treba obično da bude u skladu sa novim rodom u skladu sa kojim aktuelno živi. Transrodno osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne mora u početku biti smešteno u samicu, osim ukoliko upravnik prijemnog odeljenja koji je pažljivo procenio da bi smeštaj u zajedničku ćeliju bilo bezbedno i omogućavalo dovoljno privatnosti i za transrodnog i za druge osuđenike. Ograničenja u vezi kontaktiranja sa drugim osuđenima treba izbegavati kad god je moguće. U pogledu treninga osoblja sledeći momenti treba da budu naglašeni: mora se poštovati sadašnje ime i rod osuđenog lica.

Osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne koji rod prilagođava iz ženskog u muški, a koji živi trajno kao muškarac bez genitalne operacije, treba da bude smešten u mušku ustanovu. Ipak, ako zahteva da se premesti u žensku ustanovu zbog visokog nivoa rizika od seksualnog nasilja u muškoj ustanovi, onda treba da bude razdvojen od ostalih osuđenika do hitne konferencije slučaja gde će se odlučiti o njegovom zahtevu.

Osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne koji rod prilagođava iz muškog u ženski, a koji živi trajno kao žena bez genitalne operacije, treba da bude smešten u žensku ustanovu. Ona ne treba da bude automatski smatrana kao rizična kad je u pitanju seksualno nasilje od strane drugih zatvorenika i ne treba da bude podrvrgnuta bilo kom automatskom ograničenju kad je u pitanju njeno kontaktiranje sa drugim zatvorenima. Ipak, ako postoji jasan dokaz da ona, kao individua, može predstavljati rizik za seksualno nasilje, onda se treba ponašati kao kad je u pitanju bilo koji drugi osuđenik koji predstavlja takav rizik. Samo tamo gde je procena rizika dokazano opravdana, treba da se poveća nadzor osoblja ili ograničenja njenog kontaktiranja sa drugim osuđenima.

Upotreba dodatnih predmeta u svojini osuđenog lica. Posedovanje i upotreba dodatne imovine koja je potrebna u procesu rodnog prilagođavanja, treba da bude obezbeđena za sve pritvorenike i osuđenike zaštićene zbog rodnog prilagođavanja, bez obzira na to u kojoj su ustanovi smešteni. Pristup ovim dodatnim predmetima ne treba da bude smatrano “posebnim” tretmanom. Mnogo je prikladnije to smatrati kao neophodan tretman. Mnogi od tih predmeta se smatraju medicinskom opremom. Samo u izuzetnim okolnostima, kao kada je identifikovan akutan rizik od samoubistva i samopovređivanja,²⁵ može doći do raznih privremenih ograničenja u pogledu nenadgledane upotrebe tih predmeta potrebnih za rodno prilagođavanje. Čak i kada rizik od samoubistva ili samopovređivanja privremeno ograničava nenadgledano korišćenje određene medicinske opreme za rodno prilagođavanje, njihova upotreba ipak treba da bude obezbeđena tokom perioda druženja sa drugim osuđenim licima na izdržavanju zatvorske kazne, uz nadzor osoblje zatvora.

Neki mogući primeri dodatnih predmeta koje mogu biti potrebne su na listi, koja ne treba da se smatra konačnom (iscrpljenom): odeća (uključujući donji veš) u skladu sa osuđenikovim rodnim identitetom; higijenska oprema, oprema za brijanje i krema, krema za uklanjanje maljavosti, kozmetika za lice, steznici za grudi, perike i dodaci za kosu, proteze (grudi i genitalni oblici), medicinska oprema za proširenje.

Korišćenje programa rodnog prilagođavanja Nacionalne zdravstvene službe.

Osuđena lica na izdržavanju zatvorske kazne imaju pravo da koriste program medicinske procene i tretmana u skladu sa Škotskim Protokolom za rodno prilagođavanje Nacionalne zdravstvene službe. Sve vrste hormonalnih medicinskih preparata za rodno prilagođavanje (kao što su hormoni u tabletama, injekcije i gelovi za spoljašnje nanošenje) koje je osuđeno lice na izdržavanju zatvorske kazne već primalo preko recepta, još ranije, pre započinjanja zatvorske kazne, treba da se identifikuju, zabeleže u osuđenikov medicinski karton i da mu se u zatvoru omogući njihova konitnuirana upotreba na isti način kao i za svaku drugu prepisanu terapiju.

Odluke o upotrebi hormona, depilacije, govorne terapije ili operacije, kao deo procesa rodnog prilagođavanja, su kliničke odluke, koje treba da donesu doktori (specijalisti iz oblasti rodnog prilagođavanja, endokrinologije i/ili hirurgije) koji primenjuju iste principe Nacionalne zdravstvene službe Škotskog protokola za prilagođavanje roda, koje bi primenjivali u radu sa osobama na slobodi.

Prilikom donošenja kliničke odluke, posebno ako se radi o osuđenom licu na izdržavanju dugotrajne zatvorske kazne u visoko obezbeđenom zatvoru, treba imati u vidu da mogu da postoje teškoće života u novostečenom rodu posebno u ranim stadijumima procesa ocenjivanja i tretmana

Osuđenik koji isprva odbije pregled od strane medicinskog specijaliste za rodno prilagođavanje, ima pravo da promeni mišljenje i zahteva tu procenu u bilo kom kasnijem momentu. Kada god da osuđeno lice zatraži pregled te vrste specijalnosti, neophodno je da se taj aranžman uradi što je pre moguće.

Kontakti. Društveno kontaktiranje je deo podrške mentalnom zdravlju. Lica osuđena na zatvorske kazne zato imaju pravo na pozitivne društvene veze jer se time podržava njihovo mentalno zdravlje i dobrobit. Ta lica imaju pravo na posete prijatelja i srodnika bez

---

²⁵ U smislu ACT 2 Care interview

diskriminacije ili zlostavljanja zbog rodnog prilagođavanja od strane osoblja ili drugih osuđenika. Prilagođavanje standardnih procedura kojima se regulišu te poseta treba da se uzmu u razmatranje kada je neophodno da se obezbedi adekvatniji nivo privatnosti i pozitivnog društvenog kontaktiranja osuđenima zaštićenim zbog rodnog prilagođavanja.

Rizik od depresije, anksioznosti, samopovređivanja i samoubistva je mnogo veći među transrodnim nego opštom populacijom; ipak prilikom konferencije slučaja mora se definisati konkretni nivo rizika i stvarnih potreba svakog pojedinog transrodnog osuđenika, umesto oslanjanja na generalizaciju. Kada postoje teškoće u korišćenju programa rodnog prilagođavanja ili iskustvo predrasuda koje su štetno uticale na mentalno zdravlje transrodnog osuđenika, to treba smatrati prioritetom.

Kada osoblje ili osuđeno lice imaju rezerve ili su zabrinuti u pogledu društvenih veza i mentalnog zdravlja, o tome treba da hitno obaveste upravnika odeljenja, i to treba razmotriti na narednoj konferenciji slučaja. Osuđenikove sadašnje potrebe i sadašnje mogućnosti ostvarivanja društvenih veza, kao i podrška njegovom mentalnom zdravlju moraju se razmatrati na konferenciji slučaja rodnog prilagođavanja i svaka odluka o pojačanju tih veza treba da bude jasno zabeležena. Ovo je posebno značajno za osuđenike koji imaju ograničene kontakte sa drugim osuđenima, ili za one koji iz bezbednosnih razloga imaju problem sa smeštajem u opštoj osuđeničkoj populaciji ustanove.²⁶

Informacije koje se odnose na rodno prilagođavanje treba da se ograniče na:

- Sadašnje ime, titulu i rodnu zamenicu koju koristi osuđenik.
- Sadašnji rod osoblja koje treba da pretražuje zatvorenika.
- Sve vrste lekova ili dodatnih predmeta koji su potrebni osuđenom licu da ih koristi za vreme odredaba zaključaka tužilaštva (lekovi koji nisu neophodni tokom ovih perioda ne moraju da se navode pružaocu predugovornih usluga)
- Koliki nivo zaštite je potreban osuđenom licu kako bi se zaštitio od drugih osuđenika.

Osuđenik ima pravo da zna koje informacije o njegovom rodnom prilagođavanju poseduju Škotske zatvorske služba i firme pružaoci podugovornih obaveza. Te informacije moraju biti tačne i aktuelno važeće.

Premeštaj u alternativnu ustanovu

Kada se razmatra premeštanje transrodnog osuđenika u alternativnu ustanovu, treba da bude sazvana konferencija slučaja rodnog prilagođavanja na kojoj treba dodatno da bude obuhvaćen i upravnik potencijalne alternativne zatvorske institucije.

Na konferenciji slučaja rodnog prilagođavanja prilikom odlučivanja o transferu treba da se razmatra da li bi taj transfer poboljšao ili pogoršao sledeće:

- poštovanje osuđenikovog rodnog identiteta
- osuđenikovo dostojanstvo u pogledu njegovog rodnog identiteta
- osuđenikovo mentalno zdravlje i dobrobit
- integraciju u osuđeničko društvo i sigurnost tog i ostalih osuđenika

Otpust sa izdržavanja zatvorske kazne i postpenalna socijalna pomoć

Osuđenici mogu da koriste pravo na otpust sa izdržavanja kazne i postpenalnu socijalnu pomoć bez diskriminacije ili zlostavljanja zbog rodnog prilagođavanja. Osuđenici koji su trajno promenili rod u kome žive treba da dobiju pomoć prilikom korišćenje otpusta sa izdržavanja kazne i postpenalne socijalne pomoći kao osobe novostečenog rodnog identiteta.

---

²⁶ U smislu Pravila 95 ili Pravila 41(2).

Kada osuđenik promeni ime, titulu i/ili društveni rod, te njegove nove informacije moraju da se koriste u svim novim sertifikatima, izveštajima i preporukama koji se odnose na njegovo otpuštanje iz zatvora i postpenalnu socijalnu pomoć. Kako bi mu se obezbedila privatnost u pogledu njegove prethodne istorije rodnog prilagođavanja, osuđenima treba pomoći da dobiju postojeće sertifikate, izveštaje i preporuke izdate na novo ime, titulu i rod. Sve te administrativne troškove snosi osuđeno lice, a ne Škotska zatvorska služba.

Samo one informacije koje su neophodne za sprečavanje vršenja krivičnih dela tokom postpenalne socijalne pomoći mogu se dati službi socijalnog rada bez osuđenikovog pristanka. Finalna konferencija slučaja koju drži Škotska zatvorska služba treba da nastoji da odredi za koje informacije o rodnom prilagođavanju osuđenik daje pristanak da se pruže službi socijalne zaštite, a zatim sprovede procenu rizika radi odlučivanja da li je potrebno službi socijalne zaštite u svrhu sprečavanja vršenja krivičnih dela proslediti dodatne informacije o rodnom prilagođavanju. Sve prosleđene informacije moraju biti tačne i aktuelno važeće.

Pravni propisi na kojima se bazira škotska Zatvorska politika o rodnom identitetu i rodnom prilagođavanju

Zakon o ravnopravnosti iz 2010 – rodno prilagođavanje. Rodno prilagođavanje ne mora da sadrži bilo kakav medicinski tretman ili hirurške procedure; može jednostavno da obuhvati trajnu promenu društvene rodne uloge u kojoj osoba živi (na primer, trajnu promenu imena ili rodnog izražavanja).

Zakon o ravnopravnosti iz 2010 – invaliditet. S obzirom na to da je rodna disforija priznato zdravstveno stanje koje može da izazove intezivan stres, anksioznost i depresiju, neki ljudi sa zaštićenom karakteristikom promene pola mogu biti zaštićeni i odredbama Zakona o ravnopravnosti 2010. godine koji se odnose na invaliditet.

Zakon o ljudskim pravima iz 1998²⁷, Zakon o zaštiti podataka iz 1998²⁸, i Zakon o rodnom priznavanju iz 2004.²⁹

---

²⁷ The Human Rights Act 1998

²⁸ The Data Protection Act 1998

²⁹ The Gender Recognition Act 2004

Ujedinjeno Kraljevstvo. Odbor Nacionalne služba za kaznenopopravne ustanove (National Offender Management Service Agency Board) Ujedinjenog Kraljevstva objavio je 2011. komplet uputstava za tretman transrodnih osuđenica/ama čime je ta zamlja znatno unapredovala u detaljnoj regulativi položaja osuđenih transrodnih lica. Ovaj komplet, tzv. dokument PSI reguliše kako postupati, rukovoditi i tretirati transeksualna osuđena lica, u oba slučaja i sa i bez sertifikata o priznanju rodne pripadnosti, a uključuje i uputstva za medicinsku negu, život u usvojenoj rodnoj ulozi, smeštaj u odgovarajuću zatvorsku ustanovu, pretres i objašnjenje pravne regulative položaja transeksualnih osoba.

Transeksualna osoba je neko ko živi ili namerava da živi u rodnoj pripadnosti suprotnoj od one koju je dobila rođenjem. Ta rodna pripadnost u kome transeksualna osoba živi ili namerava da živi naziva se novostečena rodna pripadnost. Transeksualna osoba može ali ne mora da ima dijagnozu rodne disforije koja je detaljno opisana u Aneksu A. Zakon o rodnom priznanju 2004, detaljno je opisan u aneksu E, predviđa da transeksualne osobe mogu da zahtevaju pravno priznanje svoje rodne pripadnosti od Panela za rodnu pripadnost da bi dobili sertifikat priznanja rodne pripadnosti.

Nedavne zakonske primene kao i sudske presude uticale su na način tretmana transeksualnih osuđenih lica. Dokument PSI odražava te promene i jasno propisuje kako zatvori treba da poštuju propise na način koji je bezbedan za transeksualna lica na izdržavanju zatvorske kazne kao i druga lica.³⁰ Kada je medicinska nega u pitanju, Uputstva predviđaju da su institucije u obavezi da osobama sa rodnom disforijom pruže isti nivo nege (uključujući savetovanje, preoperativnu i posleoperativnu negu i dalji pristup hormonskoj terapiji) koji bi im pružio i *Nacionalni zdravstveni* servis kada ove osobe ne bi bile lišene slobode. Osuđenici/e koji/e se prijavljuju za operaciju prilagođavanja pola se procenjuju, između ostalog, na osnovu rizika; opasnosti drugih zatvorenika po nju/njega, ali i njene/njegove opasnosti po druge zatvorenike/ce, kao i na osnovu rizika koji aplikant predstavlja po javnost. Kada se odobri, operacija se plaća iz fonda Nacionalnog zdravstvenog servisa.

Sve ovo je u Ujedinjenom kraljevstvu pravno moguće jer se zasniva na prethodnim zakonima, navedenim u dodatku Uputstava.³¹

Zakon o rodnom priznanju iz 2004³² omogućuje transeksualnim ljudima da podnesu zahtev da o pravnom priznanju njihove rodne pripadnosti odlučuje Panel o rodnom priznanju. Podnosioci zahteva koji nisu u braku niti građanskom partnerstvu, i koji uspešno dobiju svoj slučaj pred Panelom o rodnom priznanju da ispunjavaju pravne zahteve u pogledu svog novostečenog roda, dobiće sertifikat punog rodnog priznanja.

Ni prethodna operacija, niti hormonalna terapija nisu preduslovi za dobijanje sertifikata potpunog rodnog priznanja. Omogućena je pravna pomoć i savetovanje o zasebnoj aplikacionoj proceduri za one koji su već pribavili pravno priznanje rodne pripadnosti u nekoj stranoj zemlji.

Od momenta rodnog priznanja, podnosilac zahteva je pravno priznat u svim situacijama kao osoba novostečene rodne pripadnosti. Institucije treba da tretiraju osobu koja

---

³⁰ Guidance for prisons on how to care for and manage transsexual prisoners. Brief Summary <http://uktrans.info/legislation/72-political-documents/365-the-care-and-management-of-transsexual-prisoners>

³¹ Aneks E Uputstva o propisima

³² Gender Recognition Act 2004

poseduje sertifikat potpunog rodnog priznanja na isti način kao i svaku drugu osobu te rodne pripadnosti.

Ako je osobi čiji je zahtev usvojen, izvod iz matične knjige rođenih izdat u Ujedinjenom kraljevstvu, sertifikat o priznanju rodne pripadnosti se podnosi Opštem registru koji će izdati novi izvod iz matične knjige rođenih sa oznakama novostečene rodne pripadnosti. Zatvorska ustanova ne može da traži kopiju bilo čijeg sertifikata o rodnoj pripadnosti kao dokaz da je osuđenikova novostečena rodna pripadnost pravno priznata, ali zatvor može da traži kopiju osuđenikovog izvoda iz matične knjige rođenih u kome je navedena osuđenikova pravno priznata rodna pripadnost.

Ako je osuđenikov izvod iz matične knjige rođenih izdat izvan Ujedinjenog kraljevstva osuđenikov sertifikat o priznanju rodne pripadnosti će ipak biti punovažan i pravno mu je takođe priznat novostečena rodna pripadnosti.

Ako osuđeno lice pruži dokaz da je u nekoj drugoj zemlji pribavio pravno priznanje rodne pripadnosti, to neće automatski značiti da je njegova novostečena rodna pripadnost priznata u Ujedinjenom kraljevstvu. U tom slučaju može se zatražiti pomoć u vidu saveta od tima za priznanje rodne pripadnosti Ministarstva pravde.

Podnosioci zahteva koji su u braku ili građanskom partnerstvu imaju prava samo na privremeni sertifikat o priznanju rodne pripadnosti. Privremeni sertifikat o priznanju rodne pripadnosti omogućuje podnosiocu zahteva samo da razvodom prekine brak ili građansko partnerstvo. Privremeni sertifikat ne daje imaocu prava koja pripadaju onima koji imaju sertifikat o potpunom priznanju rodne pripadnosti, ali predstavlja dokaz da je to lice ispunilo sve kriterijume za potpuni sertifikat. Ako je procedura razvoda ili poništenja braka ili građanskog partnerstva započele u periodu od šest meseci od izdavanja privremenog sertifikata, Panel o rodnom priznanju promeniće privremeni sertifikat u sertifikat o potpunom priznanju rodne pripadnosti.

Ustanove, policiji ili bilo kog nivoa javnog tužilaštva. Zaštićene informacije su definisane kao sve koje se odnose na podnošenje zahteva za priznanje rodne pripadnosti ili bilo koju drugu informaciju koja se odnosi na istoriju rodne pripadnosti lica čiji je zahtev usvojen.

Ipak nije krivično delo ako je otkrivanje tih informacija o osuđenom licu neophodno i proporcionalno u sledećim situacijama: te informacije ne omogućuju identifikaciju osuđenog lica; osuđeno lice se složilo da se takve informacije otkriju; lice koje je otkrilo informacije vezane za raniju rodnu pripadnost osuđenog lica nije znalo da je sertifikat potpune rodne pripadnosti izdat ili je verovalo da jeste; otkrivanje tih informacija je u skladu sa naredbom suda ili tribunala; otkrivanje ima svrhu da se pokrene ili da posluži u procesu pred sudom ili tribunalom; otkrivanje ima svrhu sprečavanja vršenja krivičnog dela ili vođenje istrage o krivičnom delu; otkrivanje je izvršio Generalni registar Engleske i Velsa, Škotske ili Severne Irske; otkrivanje je učinjeno iz razloga potrebnih sistemu socijalne zaštite ili penzionog osiguranja; otkrivanje je učinjeno po naređenju državnog sekretara; i konačno, ako je otkrivanje učinjeno u saglasnosti sa bilo kojom odredbom nekog drugog zakona.

Naredba o otkrivanju informacija o rodnom priznanju (Engleska, Vels, Severna Irska) (Br. 2) iz 2005 (br 916) predviđa da nije krivično delo ako se otkriju zaštićene informacije u cilju pribavljanja pravnog saveta; za određene religiozne svrhe; za svrhu medicinskog tretmana ako se informacije učine dostupnim medicinskom profesionalcu ako lice koje je to učinilo osnovano veruje da je osoba dala svoj pristanak za te informacije ili ne može da da svoj pristanak; radi nekih razloga koji se odnose na nesolvetnost.

Mogu postojati situacije u kojoj se zaštićene informacije o transeksualnom osuđeniku sa sertifikatom o rodnom priznanju beleže ili šalju drugima radi sprečavanja ili otkrivanja

krivičnog dela da bi se zatvorima ili probacionim službama omogućilo da obavljaju svoje dužnosti. Ipak, opšti kriminalni dosije nije izuzet.

Informacije o osuđenim licima koja nemaju sertifikat o rodnom priznanju i nisu podneli zahtev da ga dobiju, nisu zaštićene informacije. Ipak, osoblje treba i dalje da postupa vrlo pažljivo u pogledu potreba tih osoba kada beleže informacije o njihovoj rodnoj pripadnosti i treba pritom da se obrati pažnja na zahteve sadržane u Zakonu o zaštiti podataka iz 1998, kao što je opisano pod E.13.

Zakon o zaštiti podataka iz 1988³³ predviđa okolnosti pod kojim se osetljivi lični podaci mogu koristiti ili prenositi. Definicija osetljivih ličnih podataka uključuje informacije o rodnoj istoriji ili rodnom prilagođavanju neke osobe. Pošto su takvi, biće neophodna izričita saglasnost osuđenog lica da bi taj podatak bio pristupačan svima bez ograničenja.

Zakon o ravnopravnosti iz 2010³⁴ širi zaštitu od direktne ili indirektno diskriminacije i uznemiravanja na osobe zbog njihove zaštićene karakteristike rodno prilagođavanja. Direktna diskriminacija i uznemiravanje postoje kada se žrtva informiše da je biti transeksualna osoba zabranjeno, ili se žrtva direktno diskriminiše i uznemirava zbog povezivanja sa nekim ko je transeksualan. Zakon o ravnopravnosti iz 2010. takođe zabranjuje viktimiziranje koje se sastoji u lošem tretiranju nekog lica zato što je podnelo pritužbu pozivajući se na taj Zakon.

Zakon o ravnopravnosti iz 2010. takođe širi dužnost javnog sektora i na rodno prilagođavanje, a ta obaveza stupila je na pravnu snagu aprila 2011. Ta obaveza zahteva da organi javne vlasti (uključujući i NOMS) obavljaju svoje obaveze uz potrebno poštovanje potreba da se eliminiše nezakonita diskriminacija, uznemiravanje i viktimizacija; unapređuju jednake mogućnosti između transeksualnih i ne transeksualnih ljudi; neguju dobre odnose između transeksualnih i netranseksualnih osoba.

Niz sudskih odluka takođe čine korpus pravnih odredbi koje se primenjuju u regulativi položaja trans osuđenika.³⁵ E.16 U slučaju Gudvin protiv Ujedinjenog kraljevstva i I. protiv Ujedinjenog kraljevstva iz 2002, 35 EHRR 18Evropski sud za ljudska prava je presudio da odbijanje pravnog priznanja tansseksualnih osoba predstavlja kršenje čl 8 i 12 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Član 8 predviđa da svako ima pravo na poštovanje svog privatnog života a član 12 predviđa damuškarci i žene u uzrastu podobnom za sklapanje braka imaju pravo da se venčaju i zasnuju porodicu.

U sudskom slučaju R protiv Ministarstva pravde³⁶, jedno transeksualno osuđeno lice sa sertifikatom o priznatoj rodnoj pripadnosti se žalilo protiv odluke Ministarstva pravde da bude zatvoreno u muškom zatvoru i ne bude premešteno u ženski zatvor. Klinika za rodni identitet koja je tretirala to osuđeno lice nije joj dozvolila operaciju rodno prilagođavanja sve dok ne provede izvesan period živeći kao žena, a to nije mogla jer je smeštena u muški a ne u ženski zatvor.

Sudija je smatrao da je odluka da to osuđeno lice bude zadržano u muškom zatvoru efektivno je sprečilo da ispuni uslov za operaciju čime se umešao u njenu ličnu autonomiju na način koji prevazilazi svrhu zatvorske kažnjavanja. Sudija je smatrao da je odluka da se to osuđeno lice drži u muškom zatvoru neproporcionalna i da predstavlja kršenje prava iz čl. 8. Ako NOMS ili neki se organ ponaša na način koji utiče na autonomiju ličnosti neke transeksualne osobe, sprečavajući tu osobu da živi potpuni život u rodnoj ulozi svoje novostečene rodne pripadnosti, čak i u slučajevima da to osuđeno lice ne zahteva sertifikat o

---

³³ Data Protection Act 1998

³⁴ Equality Act 2010

³⁵ Human Rights Act 1998

³⁶ 2009 EWHC 2220

priznanju rodne pripadnosti, može da bude odgovorno po odredbama Zakona o ljudskim pravima iz 1998 za kršenje člana 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Sjedinjene Američke Države. Pažnja šire javnosti na probleme transrodnih osuđenika na izdržavanju zatvorske kazne u Sjedinjenim Državama³⁷ usmerava se tek od 2003. godine kada je usvojen Zakon o Eliminaciji silovanja u zatvorima Prison Rape Elimination Act (PREA) koji je spečavanje zatvorskih silovanja označio kao vodeći nacionalni prioritet koji zahteva federalnu intervenciju. Time je postignut istorijski napredak jer je prv put skrenuta pažnja na silovanja trans osoba iza rešetaka.

PREA je sveobuhvatan skup saveznih propisa koji se odnose na sve aspekte poslovanja kaznenopopravnih institucija koji se odnose na sprečavanje, otkrivanje i reagovanje na zlostavljanje. Važno je naglasiti da PREA sadrži posebne odredbe koje se odnose na "lezbejke, gejeve, biseksualne, transrodne, interseksualne i rodno neusaglašena osuđena lica". Među najvažnijim zaštitim merama je ocenjivanje i klasifikacija: U svim zatvorskim institucijama moraju se na prijemu oceniti sve osobe i njihov smeštaj se određuje tek nakon procene rizika od doživljavanja ili izvršenja nasilja, uključujući identifikaciju onih koji mogu biti u opasnosti zbog svoje transrodnosti, rodne neusaglašenosti, seksualne orijentacije ili interseksualnih stanja. Sopstvena percepcija pojedinca o postojanju ranjivosti takođe se obavezno uzima u obzir. Pojedinci ne mogu biti kažnjeni ako su tokom ocenjivanja odbili ili nisu prijavili činjenice vezane za njihov rodni identitet, seksualnu orijentaciju, interseksualna stanja, invaliditet, ili prethodno iskustvo seksualnog zlostavljanja. Zatvorske institucije moraju koristiti ove informacije da donesu odgovarajuće individualne odluke o bezbednosti i klasifikaciji pojedinca i njihov smeštaj.

Nivo nasilja prema transrodnim osuđenicima je takav da neki autori pribegavaju upotrebi termina "Rat protiv transrodnih žena"³⁸ koji se po navodima iz tog teksta, vodi se već stotinama, ako ne i hiljadama godina i manifestuje se u načinu kako ih tretiraju u njihovim porodicama i društvenim institucijama. Postoji veoma malo prihvatanja rodne raznovrsnosti koju oni predstavljaju u rigidnim i hipermaskulinim ambijentima pritvora i zatvora u Sjedinjenim Državama. Rezultat toga je da su transrodne žene u muškim zatvorima objekti zlostavljanja kako od strane osoblja, tako i od drugih osuđenika. Devedeset pet procenata transrodnih osuđenika u obimnoj studiji o seksualnom nasilju u zatvorima Kalifornije navode da su bili seksualno zlostavljani za vreme izdržavanja zatvorske kazne, dok istovremeno tek nešto više od 4 procenta od slučajnog uzorka od 322 izabranih osuđenika u kalifornijskim državnim zatvorima za muškarce navode da su bili seksualno zlostavljani. Tek odnedavno, kako istraživanja dokumentovano dokazuju postojanje viktimizacije transrodnih osuđenika pa se pravni zahtevi menjaju u pravcu smanjenja "ratnih operacija" na prihvatljiviji nivo "zatišja" ratnih sukoba.

Organizacije za pružanje pravne pomoći transrodnim osuđenicima

Poslednjih decenija potrebe i prava transrodnih osoba su počele da se bolje definišu, zahvaljujući porastu advokatanja od strane lokalnih, nacionalnih i međunarodnih LGBT organizacija. To advokatanje preraslo je u pokret ka postizanju ravnopravnijeg zatvorskog sistema za transrodna osuđena lica na izdržavanju zatvorske kazne, kako su politike nastavile da se razvijaju u pravcu postizanja veće bezbednosti najranjivije populacije. To nije išlo bez

---

³⁷ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2016, Forty Years after Brownmiller Prisons for Men, Transgender Inmates, and the Rape of the Feminine, Gender & Society February 2016 vol. 30 no. 1 14-29

<http://gas.sagepub.com/content/30/1/14.full>

³⁸ Stohr Mary K., 2015, The hundred years' war: The etiology and status of assaults on transgender women in men's prisons. Women & Criminal Justice 25:120-29.

otpora pa je ostalo zabeleženo da je u Viskonsinu 2005. čak donet Zakon o sprečavanju osuđenika da promene pol, čime je zabranjena upotreba vladinih fondova za plaćanje operacije rodnog prilagođavanja i hormonskog tretmana. Ipak, istovremeno su omogućeni tretmani za vreme izdržavanja zatvorske kazne neophodni usled komplikacije nastalih zbog operacije rodnog prilagođavanja u postoperativnom periodu. Posle tužbe rodno neusaglašениh osuđenih lica, ovaj zakon je Okružni sud Viskonsina oborio 2000. kao neustavan.

Silvija Rivera. Analogija zatvorskog nasilja prema transrodnim osuđenim licima sa ratom odrazila se i u analizi situacije u njujorškim zatvorima za muškarce koji je naslovljen sa: "Ovde je rat: Izveštaj o postupanju sa transrodnim i interseksualnim osobe u njujorškim muškim zatvorima".³⁹ Taj Izveštaj je jedan od prvih koji se bavi ovim pitanjem, koristi intervju sa zatvorenim transrodnim osobama i njihovim advokatima, dokumentujući na taj način postojanje široko rasprostranjenog maltretiranja, fizičkog i seksualnog zlostavljanja, diskriminaciju i nasilje s kojima se transrodne, interseksualne i rodno neusaglašene osobe suočavaju u državnim zatvorima. "Ovde je rat" ilustruje takođe postojanje ciklusa siromaštva i diskriminacije koje dovode mnogo transrodnih i onih koji nisu rodno usaglašeni u uslove siromaštva, beskućništva i zatvora i predstavlja dragocen izvor podataka važan u obrazovanju kreatora politika, advokate, pružaoce usluga i organizacije aktivnih u zajednici na ovom urgentnom pitanju.

Od otvaranja 2002. godine, njujorški "Silvia Rivera pravni projekat" (Silvia Rivera Law Project - SRLP)⁴⁰ obezbedio je besplatne pravne usluge za preko 700 interseks, transrodnih i rodno neusaglašениh ljudi. Njihovi klijenti su osobe sa niskim primanjima, koji se boje i koji se suočavaju sa diskriminacijom u oblastima zapošljavanja, stanovanja, obrazovanja, zdravstva i socijalnih službi. Od osnivanja, advokati i zastupnici u SRLP dosledno svedoče o nesrazmerno visokoj zastupljenosti svojih klijenata u sistemu krivičnog pravosuđa kao rezultat policijskog postupanja sa trans osobama, siromaštva, i njihove konsekvantne neophodnosti da se angažuju u inkriminisanim aktivnosti u egzistencijalnoj borbi da prežive. Oni takođe svedoče o postojanju izuzetno nasilnih uslova sa kojima se suočavaju svakom zatvoru. Svi konsultovani ključni pravni slučajevi su istakli postojanje seksualnog nasilja ili rodno zasnovanu medicinsku diskriminaciju sa kojom se transrodna osuđena lica suočavaju dok su u zatvoru. Međutim, problem je što zatvorske uprave generalno ne vode evidenciju podataka o tome koliko ljudi su u sistemu krivičnog pravosuđa transrodne ili interseks osobe, kao i šta su iskusili tokom izdržavanja kazne zatvora, tako da postoji značajna praznina u pogledu informacija o ovoj grupi ljudi. Četrdeset odsto SRLP klijenata u protekle četiri godine imali su postupke za krivična dela što jasno demonstrira nesrazmernost krivičnog progona u zajednici trans osoba. Ovi klijenti su velikoj meri prijavili da su doživljavali napade, uskraćivanje hitno potrebne medicinske nege, kao i smeštaj u objektima neodgovarajućim za njihov rodni identitet. Iako je veći deo ove diskriminacije očigledno nezakonit i prema sada važećem zakonima, nedostatak pravne pomoći koja bi bila na raspolaganju ljudima u zatvorima ima za rezultat da u većini slučajeva oni nemaju mogućnost da ostvare svoja prava.

---

³⁹ Izveštaj o tretmanu transrodnih i interseks osoba u njujorškim muškim zatvorima "Ovde je rat"

[https://www.google.rs/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=It's+War+In+Here+\(pdf\)](https://www.google.rs/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=It's+War+In+Here+(pdf))

⁴⁰ The Sylvia Rivera Law Project, New York, NY 10001. www.srlp.org

U Masačusetsu funkcioniše organizacija **Transrodna politička koalicija Masačusetsa**⁴¹ koja nastoji da promeni politike, prakse i zakone koji regulišu problematiku trans omladine, odraslih, kao i njihovih porodica i saveznika, sa osnovnom idejom da u toj držvi ne sme da postoji diskriminacija trans osoba. MTPC radi da se obezbedi da lokalni, državni, i savezni zakone, politike i prakse koji se odnose na osuđena lica omogućavaju odgovarajuće oblačenje i ne uskraćuju trans osuđenim licima pristup medicinski neophodne zdravstvene zaštite, potrepštine u kantini, obrazovni materijali i knjige, koje se odnose na trans tematiku kao i / ili posetioce. Oni rade sa ženama, uključujući trans žene i trans muškarce koji smatraju da će imati koristi od službi namenjenih ženama. Oni nude podršku i zastupanje onih koji su zatvoreni, beskućnici, zavisnici, ili su žrtve trgovine seksualnim uslugama. Glavno dostignuće ove organizacije u poslednjih pet godina je njihova uspešna borba protiv zakona koji bi uskraćivali medicinski tretman neophodan trans osuđenim licima na izdržavanju zatvorske kazne. U proteklih pet godina, MTPC je radio protiv "Zakona o odgovarajućem korišćenju javnih sredstava", koji je nastojao da zakonski zabrani Masačusetskoj zatvorskoj upravi pružanje određene medicinske nege i lečenje transrodnih osuđenih lica. Uskraćivanje medicinske nege i medicinskog tretmana neophodnih transrodnim osuđenim licima je nehumano i protiv Osmog amandmana Ustava SAD, koji glasi: "Neće se zahtevati preterana kaucija, niti će se izricati preterane novčane kazne, niti će se primenjivati surove i neuobičajene kazne."

U Masačusetsu radi još jedna organizacija civilnog društva sa sedištem u Bostonu, **Masačusetske pravne usluge zatvorenim licima** (Massachusetts Correctional Legal Service, MCLS)⁴² koja takođe pruža građanskopravne usluge osuđenim licima u zatvorima i pritvorima Masačuseta. Kancelarija ne pruža usluge odbrane u krivičnim postupcima i fokusirana je na četiri pitanja koja u velikoj meri obuhvataju probleme transrodnih osuđenika na izdržavanju zatvorske kazne: zdravlje i zaštite mentalnog zdravlja, nasilje stražara nad zatvorenim licima, fizičke uslove izdržavanja zatvorskih kazni, segregacije i izolacije. MCLS se bavi ovim problemima kroz zastupanje u upravnim postupcima, zalaganje za zakone, dajući informacije osuđenim licima o njihovim pravima i kako da ih ostvare, preporuke privatnim advokatima, a nastupa i u nekim pojedinačnim i Class Action parnicama. MCLS je takođe poznat kao pravna služba osuđenih lica. Raspon njihovih usluga obuhvata pomoć ljudima u prelasku iz života u zatvoru u uspešan povratak iz zatvora u život na slobodi, intenzivne usluge podrške koristeći personalizovanu kombinaciju upravljanja predmetima, zdravstvenim uslugama, razvoj karijere, savetovanje i podršku. Oni pomažu svojim klijentima da se integrišu u svojim zajednicama kao korisni članovi a ne zavisnici od službi pomoći.

Porastao je broj zahteva operacije rodnog prilagođavanja transrodnih osuđenika. Najznačajnija je presuda Kosilek protiv Spensera iz 2012. kojim je Okružni sud Masačusetsa naredio zatvorskim vlastima da obezbede operaciju rodnog prilagođavanja transrodnom osuđeniku muškarac u ženu. Od kada je u zatvoru, on je pokušao dva puta samoubistvo i jednom da se sam kastrira. Iako je to za sada jedini uspešan sudski postupak, sudovi nastavljaju pokušaje da definišu medicinske potrebe osuđenih lica kao i da nađu odgovore na njih.

---

⁴¹ Massachusetts Transgender political coalition, Trans Prisoners, Discrimination has no place in Massachusetts, Working to change policies practices and laws for trans youths, adults, families and allies, working to bring visibility to issues trans youth, adults & families face.

<http://www.masstpc.org/issues/trans-prisoners/>

⁴² Massachusetts Correctional Legal Service, [Massachusetts Correctional Legal Services](http://www.plsma.org/), <http://www.plsma.org/>

Test sudske presude

Istorijat sudskih presuda koje su bile prelomne za poboljšanje tretmana transrodnih osuđenika za vreme izdržavanja zatvorske kazne započeo je zapravo pre četiri decenije kada je Vrhovni sud Sjedinjenih Država 1976. doneo odluku. u odlučujućem slučaju *Estelle protiv Gamble*.⁴³ Po toj presudi namerna indiferentnost prema osuđenikovim medicinskim potrebama predstavlja kršenje Osmog amandmana koji štiti od surovog i neuobičajenog kažnjavanja. Pravo na medicinsku negu se od tada bazira na tom slučaju kao ustavnom pravu osuđenih lica. Ovo pravo sadrži garanciju tri osnovna prava, pravo na korišćenje medicinske nege, pravo na korišćenje propisanog tretmana i pravo na profesionalnu medicinsku dijagnozu.

Osamnaest godina posle *Estelle protiv Gamblea*, doneta je još jedna prelomna presuda kojom je dalje razrađen termin “namerna indiferentnost”. U slučaju *Farmer protiv Brennana*,⁴⁴ transeksualni osuđenik u MuŽ fazi, (“muškarac u ženu”) bio je smešten u zatvorsku ustanovu za muškarce gde je posledično tome bio silovan. Vrhovni sud je jednoglasno odlučio da su zatvorske vlasti odovorne za nastupele povrede jer su zbog namerne indiferentnosti propustile da zaštite osuđeno lice od povreda nanetih od strane drugih osuđenika. Presuda u slučaju *Farmer protiv Brennana* iz 1994. kojom je sud presudio da su zatvorske vlasti prekršile Osmi amandman svojim namernim indiferentnim držanjem u pogledu osuđenikove bezbednosti doveo je do porasta zabrinutosti o bezbednosti transrodnih osuđenih lica koja zahteva standardizovani, fleksibilni pristup.

U slučaju *Meriwether protiv Faulknera* 1983.⁴⁵ Apelacioni sud sedmog okruga u Indijani je definitivno priznao transeksualnost kao vrlo kompleksan medicinski i psihološki problem u kome postoji “ozbiljna medicinska potreba” za tretmanom. Ipak, napravljena je razlika u tome, jer iako transeksualno osuđeno lice ima ustavno pravo na neke tipove medicinskog tretmana u slučaju dijagnostikovane transeksualnosti, osuđeno lice nema pravo na svaki tretman, npr. kao što je tretman estrogenom.

U slučaju *Phillips protiv Mičigenskog zatvora* 1990,⁴⁶ transeksualnom osuđeniku u preoperativnoj fazi tranzicije iza koga je duga istorija hormonskog tretmana, odbijen je nastavak tretmana po premeštaju u novi zatvor. Mičigenski federalni sud je doneo privremeni nalog kojim je naloženo zatvorskim vlastima da obezbede estrogensku terapiju za nju, smatrajući da bi odbijanje hormonske terapije u ovom specifičnom slučaju prouzrokovalo “nepopravljivu štetu” i predstavljalo kršenje Osmog amandmana. Jedna je stvar propust da se osuđenom licu obezbedi medicinska nega koja bi mogla da popravi njeno ili njegovo zdravstveno stanje, kao što je odbijanje da se odobri operacija rodnog prilagođavanja ili da se odobri operacija ciste koja dugo postoji. Ali nepreduzimanje mera koje praktično anuliraju efekte višegodišnjeg medicinskog tretmana je izmerljivo mnogo gore, što čini lakšim odluku da se tu radi o surovom i neuobičajenom kažnjavanju.

---

⁴³ <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/429/97>

⁴⁴ <https://www.law.cornell.edu/supct/html/92-7247.ZS.html>

⁴⁵

https://scholar.google.com/scholar_case?case=15395080476113300514&q=Meriwether+v.+Faulkner&hl=en&as_sdt=2006&as_vis=1

⁴⁶

https://scholar.google.com/scholar_case?case=9794374975196963939&q=Phillips+v.+Michigan+prison&hl=en&as_sdt=2006&as_vis=1

U *Kosilek protiv Maloney 2002*.⁴⁷ Okružni sud Masačusetsa je odlučio da transeksualnost kod osuđenika stvara ozbiljnu medicinsku potrebu i uputio je zatvorske vlasti da obezbede adekvatan tretman. Tretman koga preporučuju medicinski profesionalci iskusni u tretmanu rodni poremećaja uključuju u okviru potrebne terapije mogućnost psihoterapije, hormonsku upotrebu i operaciju prilagođavanja pola. Iako sud prihvata da zatvor može da nastavi sa pretpostavljenom *freeze frame* politikom, mišljenja je da određenje da li primeniti specifične oblike tretmana treba da budu individualizovano zasnovani na medicinskoj proceni konkretnih osuđenih lica pre nego da se primenjuju kao rezultat blanketne norme.

U *Kosileku protiv Spensera, 2012. i 2014*,⁴⁸ Okružni sud u Masačusetsu je odlučio da su prekršena prava Kosilieka jer je jedini način da se obezbedi njegovo pravo iz Osmog amandmana adekvatan tretman njegove ozbiljne medicinske potrebe koji se sastoji u operaciji rodnog prilagođavanja. To je prva precedentna sudska odluka koja nalaže da država obezbedi operaciju rodnog prilagođavanja za osuđeno lice. Tom osuđenom licu koje pati od poremećaja rodnog identiteta treba omogućiti operaciju rodnog prilagođavanja na trošak državnog zatvorskog sistema u skladu sa odlukom federalnog apelacionog suda koja je doneta u januaru 2014. Federalni apelacioni sud je podržao odluku državnog suda u Masačusetsu po kome operativno rodno prilagođavanje predstavlja neophodni medicinski tretman o čemu su i mediji široko izveštavali.⁴⁹ Time je potvrđena presuda nižeg suda iz 2012. kojom je Ministarstvo za kaznenopopravne ustanove Masačusetsa obavezno da obezbedi tu operaciju osuđenom licu koji izdržava doživotnu kaznu zatvora za ubistvo. Šezdesettrogodišnji osuđenik koji je službeno promenio ime u Mišel Kosilek (od prethodnog Roberta Kosieka), tužio je Ministarstvo za kaznenopopravne institucije pre više od decenije pokušavajući da ih prinudi da mu plate operaciju rodnog prilagođavanja. On je osuđen 1992. za ubistvo svoje supruge a 2012. sud je odlučio da su Kosileku uskraćena prava time što mu nije omogućen medicinski tretman poremećaja rodnog identiteta preporučen od strane lekarskog tima.

Ministarstvo za kaznenopopravne ustanove je osporilo tu presudu smatrajući da odbijanje operacije rodnog prilagođavanja ne predstavlja neadekvatnu medicinsku negu. Zatvorske vlasti su mnogo puta ponovili postojanje bezbednosnog rizika ako bi se omogućilo Kosileku da bude operisan, jer će to od njega stvoriti objekat seksualnog nasilja ostalih osuđenika u muškom zatvoru. Kosilek je izjavio da je operacija medicinska neophodnost a ne frivolna želje da promeni svoju spoljašnost. Svako ima pravo da mu se zadovolje zdravstvene potrebe, bili u zatvoru ili na slobodi, rekao je Kosilek. Osuđena lica koja imaju bolesno srce, kukove ili kolena dobiju operaciju da bi im se popravilo zdravstveno stanje. Njegove medicinske potrebe nisu manje važne od potreba bilo kog drugog zatvorenika u susednoj ćeliji. Zdravstvena nega transrodnih osuđenika je jednostavno zdravstvena nega osuđenih lica na izdržavanju zatvorske kazne koji imaju ista, na ustavu zasnovana, prava na zdravstvenu zaštitu. Odluke o preduzimanju operacije radi rodnog prilagođavanja su ozbiljne odluke koje mogu da donesu medicinski profesionalci u saglasnosti sa pacijentom a ne zatvorske vlasti.

47

https://scholar.google.com/scholar_case?case=1707853417629333676&q=Kosilek+v.+Maloney&hl=en&as_sdt=2006&as_vis=1

48

https://scholar.google.com/scholar_case?case=4986521262718791593&q=Kosilek+v.Spencer&hl=en&as_sdt=2006&as_vis=1

⁴⁹ Al Jazeera, 2014, Court rules state should pay for sex change of transgender prisoner, 17 January

<http://america.aljazeera.com/articles/2014/1/17/court-rules-stateshouldpayforsexchangeoftransgenderprisoner.html>

U *Tates protiv Blanas 2003*.⁵⁰ Okružni sud Kalifornije je odlučio da su prekršena ustavna prava zatvorskom blanketnom politikom da se sva pritvorena transrodna lica koja čekaju suđenje smeste u potpunu izolaciju, koja ih bespotrebno lišava osnovnih ljudskih prava i privilegija koja su dostupna svim drugim pritvorenim licima čime su oni podvrgnuti surovim uslovima koja su inače, normalno primenjivana samo na najopasnije pritvorenike.

U *DiMarco protiv Vajominškog zatvorskog odeljenja 2007*,⁵¹ Okružni sud u Vajomingu je odlučio da je odvajanje interseks osuđenog lica od opšte populacije muškog zatvora na 438 dana u najstrožijem režimu izdržavanja kazne zatvora samo iz razloga bezbednosti a ne kao rezultat disciplinskih prekršaja bez saslušanja, predstavlja kršenje njenih prava na pravilno postupanje.

U *R.G. protiv Kolera 2006*,⁵² Okružni sud Havaja je odlučio da praksa smeštanja LGBT maloletnih delinkvenata u izolaciju radi zaštite od zlostavljanja od strane drugih lica lišenih slobode, ne spada u okvir prihvatljive profesionalne prakse i da je to kazna kojom se krše ljudska prava.

Kalifornija

Kalifornija je dom najvećeg zatvorskog sistema u Zapadnom svetu, i predstavlja idealno mesto za prikupljanje podataka o transrodnim osuđenima. Kada je 2008. godine počelo prikupljanje tih podataka, u 33 zatvorske institucije u Kaliforniji bilo je zatvoreno 160 hiljada osuđenih lica. Više od 90 procenata kalifornijskih osuđenika bilo je smešteno u 30 zatvora za odrasle muškarce. Među tim osuđenima, je nešto više od 300 transrodnih osuđenika smeštenih u zatvore za muškarce. Po nekim procenama ukupno u Sjedinjenim Američkim Državama postojalo je 750 transrodnih osuđenika, što znači da je skoro polovina od tog broja tada bila smeštena u Kaliforniji.⁵³ Zbog toga što transrodni osuđenici nisu u saglasnosti sa diktatima ekstremno heteronormativnog i hipermaskulinog zatvorskog ambijenta, zatvorske vlasti percipiraju transrodne osuđenike kao potencijalne izvore unutarzatvorskih problema i nereda. Zatvorske vlasti i drugi osuđenici imaju zajedničko viđenje transrodnih osuđenika kao osoba koji su neuspeli/neostvareni muškarci. Sa stanovišta društvenih nauka, oni su, ili bolje rečeno, bili su dugo, “zaboravljena” grupa osuđenika.

Povrh činjenice da su lišeni slobode, transrodna osuđena lica su drastično disproporcionalno marginalizovana u pogledu svih drugih aspekata društvenog statusa, zdravlja i dobrobiti. Ispitivanja zaposlenosti, bračnog statusa, mentalnog zdravlja, postojanja zlostavljanja, HIV statusa, beskućništva, seksualnog rada, viktimizacije, otkrivaju da su transrodna osuđena lica u mnogo nesigurnijem i ranjivijem položaju od transrodnih lica koji nisu lišeni slobode, ali i u poređenju sa netransrodnom populacijom koja je lišena slobode. Na

---

⁵⁰ *Tates v. Blanas*, No. CIV S-00-2539, 2003 U.S. Dist. LEXIS 26029 (E.D. Cal. 2003).

⁵¹

https://scholar.google.com/scholar_case?case=11041451579631378879&q=DiMarco+v.+Wyoming&hl=en&as_sdt=2006&as_vis=1

⁵²

https://scholar.google.com/scholar_case?case=3293534615351089168&q=R.G.+v.+Koler&hl=en&as_sdt=2006&as_vis=1

⁵³ Jenness Valerie, Fenstermaker Sarah, 2014, Agnes Goes to Prison Gender Authenticity, Transgender Inmates in Prisons for Men, and Pursuit of “The Real Deal”. *Gender Society* February 1, 2014 28: 5-31

<http://gas.sagepub.com/content/28/1/5.full>

primer, transrodni osuđenici su u 13 puta većem riziku u poređenju sa netransrodnim osuđenima da budu seksualno zlostavljani u zatvoru.

Transrodni osuđenici se takođe razlikuju i međusobno u terminima identitetske samoidentifikacije. Velika većina, 76.1% se identifikuje kao žene kada su upitani o svom rodnom identitetu, dok se znatno manji broj njih identifikuje kao “muškarac i žena” (14%). Oko jedne trećine, 33.3% se identifikuje kao homoseksualci, dok njih 19.4% identifikuje svoju seksualnu orijentaciju kao “transrodnu”, 28.1% se identifikuje kao heteroseksualci, 11.3% se identifikuje kao biseksualci a ostalih 17.8% se identifikuje na neke druge načine. Velika većina izveštava da su seksualno atraktivni muškarcima u zatvoru, 81.9%, dok je njih mali broj atraktivan i muškarcima i ženama u zatvoru 15.6%. Većina njih, 75.8% navodi da su atraktivni muškarcima i u, i izvan zatvora. Dobija se slika koja uključuje značajno prisustvo istopolne atraktivnosti kao načina na koji transrodne žene nalaze svoje životne puteve u različito rodno organizovanim ambijentima i načine na koje kontekstualizuju svoj identitetski projekat povezujući ga sa svojim boravkom u zatvoru.

Kalifornija je prva američka država koja je osuđenim licima omogućila rodno prilagođavanje za vreme izdržavanja zatvorske kazne, jer je prihvatila da im se obezbedi plaćeni operativni tretman što je regulisano u posebnom dokumentu⁵⁴ pod nazivom, Uputstva o donošenju odluke po zahtevu za hirurški proces rodnog prilagođavanja (Guidelines for review of requests for sex reassignment surgery)⁵⁵. Dokument je stupio su na pravnu snagu u oktobru 2015, od kda je u Kaliforniji osuđenim licima pravno omogućen taj postupak.

Prethodno je u Kaliforniji 2014. postignut sporazum da se redovno omogućava plaćeni tretmani koji obuhvataju hormonsku terapiju kao i operaciju promene biološkog pola osuđenih lica. Uputstva je donelo kalifornijsko Ministarstvo za kazneno popravne institucije koji nadgleda i mentalno zdravlje osuđenih lica. Time je Kalifornija uspostavila model za ostatak zemlje i obezbedila da osuđena lica na izdržavanju zatvorske kazne mogu da koriste životno neophodnu medicinsku zaštitu.⁵⁶

Uputstva su dokument na osam strana koji upućuje osuđena lica koji zahtevaju operaciju i zadovoljavaju osnovne kriterijume da se obrate za ocenu svog slučaja odboru koji se sastoji od dva lekara, dva psihijatra, dva psihologa koji će doneti preporuku drugostepenom odboru koji se sastoji od medicinskih profesionalaca. Ta politika ne odobrava tretmane koje su čisto kozmetičkog tipa, kao što su npr. uklanjanja maljavosti, lifting lica, povećanje grudi ili ugrađivanje implanata, jer se tako znatno umanjuju troškovi poreskih obveznika. Transrodni pravni centar navodi da trenutno postoji 375 muškaraca i 26 žena koji u zatvorskom sistemu primaju hormonsku terapiju koja im omogućuje da steknu i zadrže karakteristike suprotnog pola. Ukoliko nisu prethodno prošli operaciju rodnog prilagođavanja, oni su svi smešteni u zatvorima u skladu sa svojim biološkim polom stečenim rođenjem. Mnogi od njih su morali da budu zbrinuti u zaštine smeštaje unutar zatvora ili odeljenja za mentalno zdravlje.

---

⁵⁴ AlJazeera, 2015, California sets policy for inmate sex reassignment. 15 October

<http://america.aljazeera.com/articles/2015/10/21/california-sets-policy-for-inmate-sex-reassignment.html>

⁵⁵ GUIDELINES FOR REVIEW OF REQUESTS FOR SEX REASSIGNMENT SURGERY (SRS) <http://transgenderlawcenter.org/archives/12109>

⁵⁶ Jedna od prvo dvoje osuđenika koji su koristili to pravo, gđa Norsvorti je izjavila da je izvan sebe od ponosa što je bila deo pokreta koji je doveo do usvajanja te politike. Ona je živela pod stresom i patila od anksioznosti usled rodne disforije ali je shvatila da joj je neophodna operacija rodnog prilagođavanja tek kada se našla u zatvoru. Navodi da je decenijama patila jer su njen identitet, njene medicinske potrebe i njena sama ljudskost bili negirani od strane ljudi i sistema odgovornih za brigu o njoj.

U svakom slučaju donošenje ovih Uputstava nije predstavljalo “podizanje brane” pa se nije desila nikakva poplava zahteva za operacijom, jer mnoga transrodna osuđena lica ili nisu zainteresovani za takvu operaciju ili ne ispunjavaju propisane uslove iz Uputstava koje mnogi opisuju kao restriktivne i konzervativne.⁵⁷ Jedan od uslova je da osuđenom licu preostalo da odsluži još minimum dve godine zatvorske kazne.⁵⁸

Hormonski tretman transrodnih osuđenika u zatvorima

U pogledu medicinskog tretmana transrodnih osuđenika, zatvorske politike u Americi su poslednjih godina evoluirale, od potpunog odbijanja da se transrodnim osuđenicima na izdržavanju zatvorske kazne omogući ma kakav hormonski tretman, preko široko primenjivane “*freeze frame*” politike, do prošlogodišnjeg uputstva Ministarstva pravde kojom se takvi tretmani ne samo dozvoljavaju, nego se smatraju obavezom zatvora.

Hormonska terapija je prvo bila nemoguća u zatvorima, ilustrovano da je npr. 2005. godini, država Viskonsin donela apsolutnu zabranu hormonske terapije za transrodne zatvorenika, bez obzira na to da li je tretman već bio u toku kada su lišeni slobode. Grupe za građanska prava osporile su taj zakon i federalni apelacioni sud ga je poništio 2011. kao neustavan.

Potpuna zabrana hormonske terapije u zatvorima bila je zamenjena takozvanom “*freeze frame*” politikom koja omogućuju osuđenim licima da nastave sve one terapije koje su primali pre lišenja slobode, ali zabranjuje da budu proširene ili da se započne sa novim tretmanima. Iako je *freeze frame* politika u svoje vreme bio značajan korak napred, sve je češće kritikovana jer je uočeno da odbijanje započinjanja hormonskog tretmana može imati ozbiljne posledice na zdravlje i dobrobit transrodnih osuđenika, koji su među najugroženijom osuđeničkom grupacijom u zatvorima Amerike.

Do nedavno, federalna Uprava za zatvore je i sama imala politiku “*freeze frame*”. U 2011. godini, Obamina administracija je promenila svoje smernice, od kada je potrebno da se planovi za tretman osuđenika u federalnim zatvorima redovno revidiraju tako da se hormonska terapija razmatra bez obzira na to da li su je osuđena lica dobila pre nego lišenja slobode, ili se potreba za njom pojavila za vreme izdržavanja zatvorske kazne.

U skladu sa takvim smernicama, u februaru 2015, Ministarstvo odbrane je odobrilo hormonsku terapiju za Čelzi Mening (Chelsea Manning), bivšeg obaveštajnog analitičara osuđenog za pružanje poverljiva dokumenta VikiLixsu. Gospođa Mening, ranije poznata kao Bredli Maning (Bradley Manning), osuđena je u 2013. na zatvorsku kaznu u trajanju do 35 godina zatvora. Dan posle izricanja kazne, ona je objavila da je žena i Vojni sud je priznao kao ženu. Mening je zatim tražio hormonsku terapiju da bi u zatvoru mogao da živi kao žena. Pošto transrodnim osobama nije dozvoljeno da služe u SAD vojsku Ministarstvo odbrane ne odobrava takav tretman. Odeljenje za veterane, međutim, daju hormonski tretman za veterane. Na osnovu toga doneta je odluka Ministarstva odbrane da mu/joj se odobri redovna

---

⁵⁷ Jedno istraživanje Vilijams instituta koji se smatra tinktenkom kalifornijskog Univerziteta za LGBT pitanja, navodi da su 42 procenta ispitanih lica navela da su imali neku operaciju, uključujući i one koje ministarstvo definiše kao kozmetičke. Zato se odbijanje takvih operacija smatra restriktivnom merom.

⁵⁸ To uputstvo je dodato s obzirom na slučaj Norsvorti koja je otpuštena iz zatvora jedan dan pre nego što je federalni apelacioni sud prihvatio njen zahtev da joj zatvorski sistem plati operaciju rodnog prilagođavanja, opa se postavilo pitanje svrsishodnosti takvog troška.

hormonska terapija čime Ministarstvo jednostavno ispunjava svoju obavezu da se Meningu u zatvoru obezbedi potrebna medicinska nega.⁵⁹

Međutim do pravog zaokreta došlo je tek kada je Vrhovni sud odlučio da je država Džordžija nezakonito prekinula hormonski tretman koji je osuđeno lice uzimalo već 17 godina, na osnovu koje odluke je Ministarstvo pravde uputlo u aprilu 2015. obaveštenje zatvorima i kazneno popravnim institucijama da je neustavna blanketna zabrana započinjanja novog hormonskog tretmana transrodnih osuđenika.⁶⁰

Ovo je prvi put da Ministarstvo pravde odlučuje o pitanju da li hormonska terapija za transrodne zatvorenike spada u standard poznat kao “potrebna medicinska nega” koju su države u obavezi da obezbede. Iako se Ministarstvo pravde nije eksplicitno izjasnilo da zatvor mora da obezbedi hormone, ipak je jasno utvrdio da je neustavna politika medicinskih zatvorskih tretmana Džordžije gde je zatvorska uprava jednog muškog zatvora prekinula transrodnoj ženi hormonsku terapiju ženskim hormonima kada je poslata na izdržavanje kazne 2012. Naime, iako je ona primala hormonsku terapiju dugi niz godina pre lišenja slobode, zatvorska uprava je u zatvorskom dosijeu nije identifikovala kao transrodnu osobu, čime je učinjena nepodobnom za nastavak tretmana u skladu sa “*freeze frame*” praksom jer se smatralo da ona tek započinje hormonsku terapiju. Bez hormona, njeno telo je brzo i brutalno transformisano, izgubila je tkivo dojki i smanjene su joj sve sekundarne karakteristike ženskog pola, nastupile su psihičke krize i ona je više puta pokušala samoubistvo i samokastraciju. Zatvorska medicinska dokumentacija je dala dovoljno osnova stručnjacima za mentalno zdravlje da ocene da ta transrodna žena ima rodnu disforiju, poremećaj koji se ranije nazivao poremećaj rodnog identiteta. Odlučeno je da su zatvorske uprave obavezne da procene postojanje rodne disforije i da je tretiraju baš kao što bi bilo koje drugo medicinsko stanje ili stanje mentalnog zdravlja.

Na osnovu takve sudske odluke, Ministarstvo pravde je utvrdilo da uskraćivanjem dijagnoze i individualnog lečenja krši Osmi amandman koji zabranjuje surove i neobične kazne. Prema Ustavu, zatvorenici doduše nemaju pravo na medicinsku negu po sopstvenom izboru, ali mora im se obezbediti adekvatan tretman za ozbiljne medicinske potrebe.

“*Freeze frame*” politika je još uvek rasprostranjena širom američkih zatvora i sada je to načešći problem na koji ukazuju grupe za građanska prava kao praksu koja se sprovodi u mnogim državnim i lokalnim zatvorima širom zemlje i još uvek onemogućuje započinjanje hormonske terapije u zatvorima za one transrodne osuđenike koji je nisu koristili pre lišenja slobode.

Posebna zatvorska odeljenja za transrodne osuđenike – GBT čaure

"Tu u tvom izvodu iz matične knjige rođenih piše ‘muško’ tako da ti ideš u muški zavor", je osnovna poruka transrodnim osuđenima dosadašnje smeštajne politike shodno njihovoj zvaničnoj rodnoj pripadnosti. Nalaženje idealne alternative ovom najgorem scenariju

⁵⁹ “Military approves hormone therapy for Chelsea Manning”, *USA Today*, 13 February <http://www.usatoday.com/story/news/nation/2015/02/12/chelsea-manning-hormone-therapy/23311813/> 19. januar 2016.

⁶⁰ M. Apuzzo, “Transgender Inmate’s Hormone Treatment Lawsuit Gets Justice Dept. Backing”, *New York Times*, 3 april, 2015. http://www.nytimes.com/2015/04/04/us/ashley-diamond-transgender-hormone-lawsuit.html?_r=0 19. januar 2016.

je komplikovano. Veoma je teško i inače zaštititi bilo koga u zatvorskom okruženju, a još teže zaštititi nekoga ko se doživljava kao drugačiji. Transrodne žene svojom pojavom iritiraju mnogo toga i kod osoblja i kod drugih osuđenika. Smeštanje transrodnih žena u ženske zatvore je još uvek redak eksperiment, primenjivan samo u nekim lokalnim zatvorima Vašington Distrikta.

Druga opcija za smeštaj transrodnih žena (i gejeva) na izdržavanju zatvorske kazne je poznata pod nazivom "GBT čaure" (GBT pods), što predstavlja posebna odeljenja, poznata i kao "krilo za gejeve" koje je vrlo hvaljeno u medijima Los Anđelesa kao penitencijarno rešenje sa velikim potencijalom povećane bezbednosti i zaštite od nasilja.⁶¹ Uskoro se posle prvog entuzijazma pokazalo da i tamo ima nasilja u gotovo istoj meri kao i u drugim tipovima zatvora, i da je bezbednost u tim odeljenjima ništa manje problematična no u bilo kome drugom delu zatvora. U dodatku, pokazalo se da su mnogi muški osuđenici spremni ne samo da na silu prodru u tu GBTčauru, već i da odglume gejeve da bi se dočepali privilegija da se nađu među trans ženama, pa je postalo relevantno čak i raspitivanje u gej barovima o nečijoj stvarnoj gej reputaciji i prošlosti. A zatvorsko osoblje je i dalje nastavilo da zlostavlja transrodne žene i gejeve, i tako da se GBT čaura pokazala kao samo jedan geto, zatvor unutar zatvora, koji ne garantuje nikome bezbednost i zaštitu od nasilja, već predstavlja meru izolacije i segregacije.

Ipak, ako se u takav objekat smesti dovoljan broj gej i transrodnih osuđenika to postaje krilo u kome se više ne oseća izolacija i getoizacija. Opravdanje zatvorskih vlasti da ne mogu da spreče napadače da se prokrijumčare u GBT krilo, zapravo ne deluje ubedljivo, jer je opšte poznato da je najveća pretnja ljudima u ovim posebnim jedinicama uvek zatvorsko osoblje, a ne drugi osuđenici. Zato su kvalitetna selekcija i dodatni treninzi za zatvorsko osoblje neophodni za njihovo navikavanje na tipičnu kulturu gej i trans zajednica i poštovanje njihovog dostojanstva. Ali ostaje primedba da su ove jedinice izdvojene iz opšte zatvorske populacije i da mogu postati mesta za diskriminaciju, jer osuđena lica u tim GBT čaurama nemaju pristup svim programima i drugim zatvorskim resursima koje su dostupne drugima osuđenima.

Zato je važan novi pokušaj drugog po veličini zatvora u zemlji⁶² da ponovo otvori jedinicu za transrodne žene, u istorijskom nastojanju da se one zaštite od nasilja, silovanja i maltretiranja. Naime, njujorško Odeljenje za korekcije je navelo da će nova zatvorska jedinica u zatvoru Rajkers Ajlend biti objekat sa početnim kapacitetom od 30 kreveta, za koji se smatra da će biti u svakom trenutku dovoljan za postojeći broj transrodnih žena u Rajkersu. Zato što nisu svi osuđenici isti, Odeljenje stvara specijalizovane jedinice za razne specifične osuđeničke grupe.

Trenutno, transrodne žene u zatvoru Rajkers su ili smeštene sa muškarcima u opštoj populaciji - gde se suočavaju nesrazmerno velikom stopom nasilja, silovanja i zlostavljanja i od strane osoblja i drugih zatvorenika - ili idu u zaštitni nadzor, što je u suštini samica u kojoj su zaključani same u ćeliji 23 sata dnevno. Nova zatvorska jedinica je razvijena uz konsultacije sa nekoliko grupa za zastupanje prava transrodnih osoba, koje u svojim izveštajima navode postojanje snažno izražene "kultura nasilja" unutar npr. objekata za adolescentne osuđeničke grupe.⁶³

Dok je većina transrodnih žena kada su u pritvoru, zatvoru i imigracionim centrima, smeštena sa muškarcima, neke ustanove ipak menjaju svoje smeštajne politike, kao npr.

---

⁶¹ A. Hess Amanda, 2015, "Protecting Trans Prisoners", op.cit.

⁶² C. Mathias, "New York's Largest Jail To Open Housing Unit For Transgender Women", op.cit.

⁶³ Projekat Silvia Rivera je fokusiran primarno na smeštanje transrodnih žena izvan zatvora.

Rajkers Ajlend u Njujorku koji je ponovo otvorio posebnu jedinicu za transeksualne žene⁶⁴ koja je postojala ranije, ali je bila zatvorena iz bezbednosnih razloga 2005 godine.⁶⁵ Otvaranje posebnog odeljenja za transrodne osuđenike u njujorškom zatvoru RajkersAjlend,⁶⁶ najavljeno je za otvaranje sredinom novembra 2015. predstavlja jednu od mnoštva reformi za smanjenje nasilja u tom problematičnom zatvoru. Dva transrodna osuđenika navode da su samo u međuvremenu od najave otvaranja tog odeljenja u novembru do njegovog puštanja u rad u januaru, bili maltretirani od strane osoblja i seksualno zlostavljani od strane drugih zatvorenika.⁶⁷

Ovo odeljenje je konkretno namenjeno transrodnim ženama, (muškarac u ženu), i to onima koji nisu prošli genitalnu operaciju. Osuđenici će biti smešteni u toj jedinici dobrovoljno. Prethodna politika je bila da se takvi transrodni osuđenici smeštaju u muški zatvor bez mogućnosti izbora. Tek je u januaru 2016. ovo odeljenje počelo stvarno sa radom kada je prvi transrodni osuđenik tamo smešten 15. januara 2016. Inače, svaki takav osuđenik koji se opredeli kao transrodna osoba može aplicirati da bude tamo smešten. Pretpostavka da trans žene žele da budu smeštene na osnovu rodnog identiteta, ipak nije uvek tačna. Naime, kada zatvorske vlasti pitaju transrodna osuđena lica šta misle o posebnim zatvorskim jedinicama, oko jedne polovine njih rekli su da bi želeli da budu tamo smešteni, ali isto tako druga polovina smatra da bi radije ostali smešteni sa muškarcima. Kada je u pitanju bezbednost transrodnih ljudi u zatvorima, oni sami često najbolje znaju gde su najbezbedniji. Mnoge transrodne žene su provele svoje živote u sistemu kaznenopopratnih ustanova, bilo kao maloletnici u popratnim domovima, bilo u skloništima za beskućnike, zatvorima i pritvorima i osećaju se udobnije u muškim odeljenjima na koje su navikli, jer su oduvek bili tamo: zlo koje poznaju celog svog života bolje je od onog koje ne poznaju. A neki žele da ostanu jednostavno tamo gde su se izborili za mesto za sebe, a ne da idu u novo odeljenje gde im takva borba tek predstoji.⁶⁸

---

⁶⁴ “Prisons and Jails Put Transgender Inmates at Risk, 2016, op. cit.

⁶⁵ Rajkers Ajlend, najveći zatvor u državi Njujork zatvorio je 2005. svoju dugotrajno postojeće krilo za gej i trans osuđenike, navodeći rizik od napadača iz drugih zatvorskih krila da uprkos merama bezbednosti ostvare svoje napade na osuđene trans žene i gejeve u tom krilu.

<http://www.lawschool.cornell.edu/Clinical-Programs/lgbtclinic/upload/slate-Manning-article.pdf> 19. januar 2016.

⁶⁶ A. Humm, “Horrors Persist for Trans Inmates at Rikers”, *Gay City News*, 2015 /22 January.

<http://gaycitynews.nyc/horrors-persist-trans-inmates-rikers/> 19. januar 2016.

⁶⁷ Diamond Spradlei, 28, transrodna žena osuđenik sada je smeštena u Menhetn zatvorskom kompleksu, navela je da je krajem novembra bila silovana u Rajkersu od strane drugog osuđenika. Iako je prijavila napad silovatelj se vratio nazad i ponovo je napao, pa je tek tada, doktor iz Rajkersa shvatio slučaj ozbiljno i ona je premeštenja u Mehetn zatvor. Problemi su se nastavili i tamo, osoblje joj se ne obraća kao ženi, maltretira je na razne načine, naređeno joj je da ukloniti svoju dugu talasastu kosu, tako da ona žali što je prijavila napad. Sekuoia Honeicutt, 19, je drugi osuđenik u novoj alternativni, bio je u Rajkersa od 19. do 31. decembra i navodi da je tamo bilo baš strašno, osoblje se prema njoj ponašalo bez imalo poštovanja. Redovna praksa je bilo javno trljanje obraza da bi utvrdili da joj raste brada uz javnu objavu da je “prema tome muškarac i da će uvek biti muškarac” što je bilo veoma ponižavajuće. Pritom joj je često bila uskraćena mogućnost da se brije i po četiri do pet dana, iako je trebalo da to radi svaki dan.

⁶⁸ A. Humm, “Horrors Persist for Trans Inmates at Rikers” 2015, op.cit.

Inače, osuđenicima u toj jedinici Rajkers Ajlenda treba da bude omogućeno da pohađaju iste programe kao drugi osuđenici i da koriste zatvorske resurse kao npr. pravne biblioteke, ali je njihov pristup raznim programima ipak ograničen iz raznih razloga, uključujući transportne probleme predavačkog osoblja zbog udaljenosti te jedinice od glavnog kompleksa Rajkersa.

Novi Zeland. Dokument označen kao M.03.05 reguliše na Novom Zelandu procedure vezane za smeštaj transrodnih i interseks osuđenih lica u odgovarajuće zatvorske institucije.⁶⁹ Te procedure zapravo omogućavaju fleksibilnost u odlučivanju koji smeštaj je najpogodnija opcija za transrodna osuđena lica, čime se praktično, pod određenim uslovima omogućava transrodnim osuđenim licima, smeštaj u zatvorske ustanove njihove stečene rodne pripadnosti. Prioritetna je ipak, inicijalna odluka o smeštaju osuđenog lica na izdržavanju zatvorske kazne,⁷⁰ koja se osniva na rodnoj pripadnosti navedenoj u identifikacionim dokumentima, ali je sve vreme izdržavanja zatvorske kazne, pod određenim uslovima, moguća revizija. Važno je primetiti da se odluke o smeštaju kao i reviziji te odluke ne donose na osnovu diskrecione ocene, niti na osnovu želje osuđenih lica, već su u pogledu odlučivanja jasno određene podeljene nadležnosti, procedure i načini dokazivanja, koji su svi vrlo detaljno razrađeni. Vodi se računa takođe i da osuđena lica o čijem se smeštaju odlučuje budu blagovremeno i potpuno obavještena o svojim pravima s obzirom na propise.

Ako osoblje ima nedoumice oko osuđenikovog pola (npr. da li su u zatvoru koji odgovara njihovoj rodnoj pripadnosti), moraju da se konsultuju sa upravnikom zatvorskog sistema ili upravnikom na zamenu, koji moraju da donesu inicijalnu odluku o osuđenikovom smeštaju. Važno je napomenuti da sumnja o osuđenikovo polnoj pripadnosti može da se pojavi u bilo kom trenutku i može da se manifestuje na više načina, uključujući: neke osuđenikove izjave, informacije iz drugog izvora (npr. od strane policije, izvodi iz matične knjige rođenih ili neka druga dokumentacija), posmatranje npr. osuđenikovog ponašanja, podaci dobijeni kao rezultat pretresa osuđenikove imovine. Kada se donosi inicijalna odluka o osuđenikovom smeštaju, upravnik zatvorskog sistema ili upravnik na zamenu, moraju uzeti u obzir sve dostupne informacije, uključujući i konsultovanje sa Zdravstvenom službom zatvora.

Ako osoblje ima kopiju izvoda iz matične knjige rođenih koja specifikuje osuđenikov pol, osuđenik mora biti smešten u zatvor koji odgovara polu sa izvoda iz matične knjige rođenih.

Ako se inicijalna odluka o osuđenikovom smeštaju razlikuje od naloga za izdržavanja zatvorske kazne, i sadrži odluku da se taj osuđenik premesti u zatvor u kom se smeštaju osuđenici suprotnog pola, upravnik zatvorskog sistema ili upravnik na zamenu moraju da: a. obaveste osuđenika da će biti premešten u drugi zatvor, kao i razlog za premeštaj, i b. obezbede da osuđenik dobije kopiju dokumenta M.03.05 koji sadrži Informacije o transrodnim i interseks osuđenim licima.⁷¹ 4. Ako je odlučeno da je osuđenik u pravom/adekvatnom zatvoru a osuđenik je ispunjava uslove da zahteva reviziju, upravnik zatvorskog sistema ili upravnik na zamenu moraju da obezbede tom osuđeniku kopiju dokumenta M.03.05 koji sadrži Informacije o transrodnim i interseks osuđenim licima. 5. Upravnik zatvorskog sistema (ili njegov zamenik) mora da: a. ažurira interni registar (IOMS) dodajući mu upozorenje da “postoji transrodnost”, i b. zabeleži u polje sa komentarima na dokumentima pod “Upozorenja” odluku o inicijalnom smeštaju i sve informacije koje su dostupne.

---

⁶⁹ <http://www.corrections.govt.nz/resources/Prison-Operations-Manual/Movement/M.03-Specified-gender-and-age-movements/M.03-4.html>

⁷⁰ Novi Zeland Transrodna i interseks osuđena lica M.03.05.01 Initial determination of prisoner's placement

⁷¹ [M.03.05.Form.01 Information for transgender and intersex prisoners](#)

Kriterijumi za ponošenje zahteva za revizijom inicijalne odluke.⁷² Osuđenici ne ispunjavaju uslove da zahtevaju reviziju inicijalne odluke o svom smeštaju ako⁷³: a. izdržavaju zatvorsku kaznu za ozbiljno seksualno krivično delo protiv osobe čiji je pol isti kao i dodeljeni pol tog osuđenog lica; b. je vraćen u zatvor zbog ozbiljnog seksualnog krivičnog dela nad osobama koje su istog pola kao i osuđenikov dodeljeni pol; c. je ranije odslužio kaznu zatvora za ozbiljno krivično delo: nad osobama koje su istog pola kao i osuđenikov dodeljeni pol, i ukoliko je datum isticanja kazne za to delo bio u toku prethodnih 7 godina ili manje. Ako osuđenik koji zahteva reviziju inicijalnog smeštaja ne ispunjava uslove, osoblje mora da mu objasni da nije pogodan zbog diskvalifikujućih delikata, unese u registar navod, “odbijena revizija smeštaja”, i navede u odgovarajućem polju razlog zašto je taj osuđenik nepodoban.

Zahtev za reviziju inicijalne odluke.⁷⁴ Ako je osuđenik: a. kvalifikovan i zahteva da reviziju smeštaja na osnovu inicijalne odluke, ili b. ako dostavi izvod iz matične knjige rođenih koji: 1. sadrži podatak da je osuđenikov pol neodređen, ili 2. ne sadrži podatke o polu. Osuđenici koji dostave izvod iz matične knjige rođenih u kojoj je njegov pol označen kao neodređen ili koji uopšte ne sadrži podatke o polu, bez obzira na njihovu istoriju krivičnih dela, mora biti preduzeta revizija smeštaja. 3. Kada osuđeno lice podnelo zahtev za reviziju, osoblje mora: a. dopuniti interni registar IOMS sa naznakom upozorenja da je “Revizija smeštaja podneta” i dodati u zabeleženu “Aplikaciju za reviziju” relevantne informacije, i b. proslediti popunjeni zahtev upravniku zatvora.

Ocena inicijalne odluke.⁷⁵ Za reviziju osuđenikovog smeštaja koja nije inicirana izvodom iz matične knjige rođenih, izvršni direktor mora lično doneti odluku o reviziji. Nadzornik i osoba zadužena za zdravlje zatvorenika moraju da obezbede izvršnom direktoru: a. zajednički izveštaj sa preporukom da li inicijalna odluka o smeštaju treba da bude potvrđena, ili osuđenika treba premestiti u zatvor u koji se smeštaju zatvorenici suprotnog pola od inicijalno odlučenog, ili da se ne može doći do sporazumne odluke, i b. kopiju M.03.05. dokumenta koji se odnosi na podnošenje zahteva za razmatranje, preporuke i relevantnu dodatnu dokumentaciju.

Ako je revizija osuđenikovog smeštaja obavezna zato što je osuđenik obezbedio izvod iz matične knjige rođenih u kojoj njegov rod nije označen ni kao muški ni kao ženski, šef nadzora i direktor osuđeničke zdravstvene službe, moraju da obezbede Nacionalnom komesaru zatvorske službe: a. zajednički izveštaj sa preporukom da li inicijalna odluka o smeštaju treba da bude potvrđena, ili osuđenik treba da bude premešten u zatvor u koji se smeštaju osuđenici suprotnog pola od onoga koji je inicijalno odlučeno, ili da se ne može doći do sporazumne odluke, i b. kopiju M.03.05. dokumenta koji reguliše podnošenje zahteva za revizijom, preporuke i relevantnu dodatnu dokumentaciju.

Kada je odobrena revizija odluke Nacionalnog komesara i smeštaj tog osuđenog lica je suprotan od te odluke, osoblje mora da kompletira procedure za reviziju odobrenja kao da je odluka Nacionalnog komesara bila inicijalna odluka. Ako je revizija odluke Nacionalnog komesara odbijena i potvrđen smeštaj određen od strane Nacionalnog komesara, direktor zatvora će obavestiti osuđeno lice da je odluka Nacionalnog komesara o njegovom smeštaju potvrđena, obezbediti kopiju formulara o osuđenikovom smeštaju, informisati osuđeno lice da ako nije zadovoljan takvom odlukom može uložiti žalbu inspektoratu i/ili Ombudsmanu.

---

⁷² M.03.05.02 Criteria to apply for review of initial determination

⁷³ [M.03.05.Res.01 Schedule of serious sexual offences](#)

⁷⁴ M.03.05.03 Application for review of initial determination

⁷⁵ M.03.05.04 Evaluation of initial determination

Opoziv odluke o osuđenikovom smeštaju.⁷⁶ Ako je odluka o smeštaju doneta od strane načelnika po prijemu zahteva zatvorenika (koji ne uključuju odluke Nacionalnog komesara), direktor zatvora mora odmah podneti zahtev načelniku da opozove određivanje smeštaja osuđenika: a. Ako je osuđenik pribavi kopiju izvoda iz matične knjige rođenih i zahteva da bude priznat u skladu sa polom (muško ili žensko) zabeleženih u matičnoj knjizi rođenih; ili, b. Ako se osuđeno lice tereti za teško seksualno krivično delo protiv osoba istog pola kao zatvorenikov pripisani pol. Ako postoje opravdani razlozi, da su promenjeni jedan ili više faktora na kojima se zasnivala odluka u tolikoj meri da ta odluka nije više odgovarajuća, direktor zatvora treba da popuni Deo A: od M.03.05. Forme. 06 Opoziv odluke o smeštaju osuđenog lica i dostavi kopiju Glavnom zatvorskom oficiru i direktoru osuđeničke zdravstvene službe.

---

⁷⁶ M.03.05.10 Revocation of determination of prisoner's placement

**Države u kojima nema posebne regulative
položaja transrodnih osuđenika i uočeni problemi:**

Austrija, Turska, Francuska

Austrija. Komitet protiv mučenja Saveta Evrope (CPT) je po prvi put spomenuo diskriminaciju na osnovu rodnog identiteta u svom izveštaju objavljenom 11. novembra 2015, u kome je preporučuje Austriji da omogući transrodnim osobama u zatvoru pristup zdravstvenoj nezi specifičnoj za transrodne osobe.

Jedna austrijska transrodna osuđenica navela je da joj je dozvoljeno da nosi žensku odeću, ali samo dok je u svoj ćeliji i to kada su vrata zatvorena, dok je u prisustvu drugih morala da nosi mušku odeću. Ona je javno izjavila da je žena odavno, praktično već dve godine i nije imala nikakve probleme sa drugim osuđenim licima na izdržavanju zatvorske kazne. Ali problem je što je morala u zatvoru da prekine hormonsku terapiju, pri čemu njen zatvorski terapeut odbija da razgovara o njenom rodnom identitetu. Rekla je da je želela da prođe pravnu proceduru rodnog prilagođavanja, hormonsku terapiju i operaciju rodnog prilagođavanja, ali je obavestena da ne može početi ciproteron acetat i estrogen tretman u zatvoru, te da zbog toga ne može u potpunosti da se izvrši operativno i pravno rodno prilagođavanje.

U Austriji su procedure prilagođavanja roda, kao što su hormonska terapija, operacija i psihološka podrška dostupne transrodnim osobama, gde postoje procedure vezane za promenu imena i pola transrodne osobe na ličnim kartama ili drugim zvaničnim dokumentima. Prema Komitetu protiv mučenja Saveta Evrope, nema nikakvog razloga da osobe lišene slobode prestanu da koriste te tretmane i pravne procedure propisane zakonom za transrodne osobe u Austriji.

Komitet je preporučio da austrijske vlasti preduzmu korake kako bi transrodne osobe u zatvoru (i, kada je prikladno, u drugim zatvorskim institucijama) mogle da koriste pomoć i tretman svog rodnog identiteta i, ako žele, omogućavanje da koriste i pravne procedure rodnog prilagođavanja. Preporuka Komiteta je takođe da budu kreirane i implementirane u praksi politike za borbu protiv diskriminacije i isključivanja transrodnih osoba u zatvorenim institucijama.

Odgovor austrijskih vlasti odnosi se pre svega na prioritarno garantovanje bezbednosti i reda kad je u pitanju tretman trans osuđenika, pri čemu je uočeno da u svakodnevnoj praksi, često postoji nedostatak znanja o fenomenu zvanom "transeksualnost" i njegovim manifestacijama. Prema postojećoj praksi, premeštaj u zatvor u kome kaznu izdržavaju lica pola koji je željen od strane transrodne osobe smeštene u zatvorsku instituciju namenjenu licima pola koji je to lice dobilo prilikom rođenja, je moguć samo onda kada je pravno promenjen građanski status osuđenika/ce.

Odvojeni zatvor za ženske i muške osuđenice/ke određen zakonom ne omogućava da se izađe u susret potrebama transeksualnih osoba u njihovoj fizičkoj i društvenoj realnosti. Činjenica da u Austriji od 2009. godine promena roda u matičnoj knjizi moguća i bez operativnog rodnog prilagođavanja, predstavlja dodatni problem za izvršenje zatvorske kazne. Zbog toga se ističe da moraju biti razvijeni kriterijumi za nove klasifikacije imajući u vidu da se povezanost bioloških polnih karakteristika i pravnog, građanskog statusa više ne može pretpostaviti. Predlaže se nova kriterijumska osnova klasifikacije prema tzv. "društvenom rodu" ili rodu u kom je osoba živela pre zatvora, koji može pomoći transrodnim osuđenima i zatvorskom osoblju.

Turska. Ne postoje pouzdane informacije o tačnom broju LGBTI zatvorenika/ca u Turskoj, kao ni o problemima sa kojima se oni/e suočavaju. Podaci DGP-a navode da se trenutno na izdržavanju zatvorske kazne nalazi 79 LGBTI osoba, ali taj broj je sigurno mnogo veći. Ipak, the Civil Society in the Penal System Foundation (fondacija Civilno društvo u kaznenom sistemu) je sprovela istraživanje o zatvorenicama/ama sa specijalnim potrebama, uključujući i LGBTI osobe. Pisma koja su LGBTI pritvorenici/e poslali/e organizacijama civilnog društva otkrivaju još informacija. Pismo jedne trans žene, pritvorene u Bayrampasa Cezaevi zatvoru, koje je objavila organizacija Human Rights Watch, opisuje kako je bila izložena fizičkom nasilju i ponižavanju od strane zatvorskih čuvara, uključujući i silovanje, pritvor u samici i jako loše zdravstvene uslove za život.

Lične izjave LGBTI osoba potvrđuju da se u zatvorima vodi politika segregacije i izolacije. Na primer, u svom pismu iz Bafra (Samsun) zatvora, jedna transrodna osuđenica kaže da je delila ćeliju sa još 7 transrodnih osuđenika. Dalje, izveštaj CISST-a je takođe ustanovio da, kako bi osigurala mesto u odvojenom krilu, LGBTI osoba je morala da pristane na medicinski pregled kako bi se ustanovio njen rodni identitet ili seksualna orijentacija.

Država transrodnim osuđenicama/ama ne obezbeđuje upotrebu hormona i drugih oblike terapije, niti im te troškove refundira sistem zdravstvenog osiguranja. Transrodne osobe mogu da dobiju hormone uz odobrenje zatvorskog lekara, ali opet, nemaju mogućnost da biraju vrstu hormona koja je najpogodnija za njihove potrebe. Takođe, u zatvorima nisu zadovoljene ni druge potrebe, kao što je omogućavanje nošenja odgovarajuće odeća. Na primer, transrodna osuđenica u Bafra zatvoru žalila se u svom pismu kako joj nije omogućeno nošenje odgovarajuće odeće. Takođe, transrodni osuđenici/e često pominju i probleme poput ograničene mogućnosti korišćenja usluga advokata i zabrane bračnih poseta.

Francuska. U Francuskoj je (the General supervisor of places of detention) Opšti supervizor kao ustanova za izdržavanje zatvorske kazne objavila 2010. godine rezultate istraživanja o problemima sa kojima se suočavaju transrodne osobe lišene slobode. Supervizor je zaključio da nema dovoljno informacija o zdravstvenoj nezi transrodnih osoba, da transrodne osobe nemaju mogućnost da koriste istu negu koju bi imale van zatvorske institucije i da, u nedostatku adekvatnih uputstava, različiti zatvori različito pristupaju problemu transrodnih osuđenika. Supervizor je ovu priliku iskoristio i da objasni da se *član 46 Kaznenog zakona* iz 2009, na čijem se osnovu osuđenicima/ama garantuje kvalitetna i kontinuirana nega kakvu bi imali/e i van pritvora, odnosi i na transrodne osuđenike/ce, koji/e imaju pravo na zdravstvenu negu u zatvoru, ali takođe i van njega, ukoliko je to potrebno.

Nacrt elemenata⁷⁷ Protokola o postupanju u specifičnim situacijama u kojima se nalaze transrodne osobe lišene slobode⁷⁸

Postupanje sa transrodnim osuđenim licima na izdržavanju zatvorske kazne zahteva detaljnu i praktičnu regulativu specifičnih situacija koje se razlikuju od sličnih u kojima se nalaze ostala lica na izdržavanju zatvorske kazne. Neophodna je i regulativa koja se odnosi na svako zakonsko lišavanje slobode transrodnih osoba, kako određenih specifičnosti prilikom hapšenja, tako i kada su u pitanju pritvorena lica.

Termini⁷⁹ transrodne osobe ili trans osobe se oba koriste kada se govori o širokom spektru ljudi čiji rodni identitet ne odgovara u potpunosti onom rodu koji im je dodeljen po rođenju. Pored menjanja imena i društvene rodne uloge, prilagođavanje roda može takođe da obuhvati i upotrebu hormona i/ili operaciju, radi izmene spoljašnjosti i fizičkog tela te osobe. Društveni rod (social gender) je rod u kome osoba živi/provodi svoj svakodnevni život. Kada je osoba promenila svoj društveni rod, može se koristiti takođe termin stečeni ili novi rod.

Trans muškarci: transeksualne osobe koje su u procesu rodnog prilagođavanja počele trajno da žive kao muškarci. Mogu, ali i ne moraju da prođu neku/bilo koju genitalnu operaciju.

Trans žene: transeksualne osobe koje su u procesu rodnog prilagođavanja počele trajno da žive kao žene. Mogu, ali i ne moraju da prođu neku/bilo koju genitalnu operaciju.

Trans osobe koje nisu prošle kroz proces tranzicije su transrodne osobe koje nisu trajno promenile rod u kome žive. Ta lica će možda u budućnosti da razmotre mogućnost rodnog prilagođavanja, ali u sadašnjosti i dalje dominantno žive u rodu koji im je određen po rođenju. Ova grupa bi takođe mogla da uključi i:

- transvestite/krosdresere, osobe koje povremeno nose delove odeće koji se tradicionalno vezuje za suprotan rod, koji ne predlažu proces rodnog prilagođavanja;
- rodno varirajuće osobe/rodno nebinarne osobe koje imaju izrazito kompleksne rodne identitete i ne identifikuju se jasno ni kao muškarci ni kao žene;
- interseks osobe koje su rođene sa elementima koji u pogledu hromozomskog sastava, unutrašnjih reproduktivnih organa ili spoljašnjih genitalija nisu jasno definisani ni kao muškarci niti kao žene. Istorijski, interseks osobe su se nazivale hermafroditima, ali je to sada zastareo termin.

---

⁷⁷ Potrebno je u kasnijoj praksi obavezno razdvojiti Protokol o postupanju sa transrodnim licima u pritvoru od Protokola o postupanju sa transrodnim licima na izdržavanju zatvorske kazne. Ovo poglavlje sadrži samo nacrt osnovnih elemenata neophodnih za oba takva dokumenta u smislu regulisanja smeštaja, pretresa, zaštite, medicinskog tretmana i sl.

⁷⁸ Odedbe ovog dokumenta baziraju se na modelima dobre prakse javnih politika Škotske, Ujedinjenog Kraljevstva, Sjedinjenih Američkih Država (posebno Kalifornije), i Novog Zelanda.

⁷⁹ Svi navedeni termini su objašnjeni u, za sada najboljem reglativnom dokumentu za status transrodnih osuđenika, škotskoj Zatvorskoj politici o rodnom identitetu i rodnom prilagođavanju (Prisoner Gender Identity and Gender Reassignment Policy) <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804941cd>

Ili kako se objašnjavana teoretskom nivou⁸⁰, rodna neuslađenost označava osobe čije se rodno izražavanje, uloga i identitet razlikuju od očekivanja kulture od određenog pola. Pojam “transrodne osobe” odnose se na čitav spektar različitih pojedinaca čiji identitet ili životno iskustvo nisu u saglasnosti sa identitetom ili iskustvom koje se istorijski povezuje sa polom rođenja: osobe sa interseks osobinama; osobe koje nisu operisane, osobe u preoperativnoj fazi kao i osobe koje su u postoperativnoj fazi; krosdreseri; feminizirani muškarci i muževne žene; i ljudi koji žive u rodnoj ulozi različitoj od one koja im je pripisana prilikom rođenja.

Osnovne situacije karakteristične za položaja transrodnih osoba lišenih slobode se široko posmatrano mogu grupisati u tri oblasti: smeštaj, postupanje i zdravstveni tretman. Ovo su tri kompleksna, međusobno isprepletana procesa u kojima se usaglašavaju potrebe transrodnih osuđenika sa postojećim zatvorskim pravilima, zatvorskim bezbednosnim zahtevima, ali i sa pravima i potrebama ostalih osuđenika.

Smeštaj

Smeštaj u odgovarajuću ustanovu svog društvenog roda, tj. one rodne pripadnosti u čijoj ulozi živi najmanje dve godine.⁸¹ Ukoliko dođe do potrebe za prilagođavanjem pola tokom izdržavanja zatvorske kazne, moguć je premeštaj u rodno odgovarajuću ustanovu. O smeštaju/premeštaju se odlučuje na konferenciji slučaja gde se imaju u vidu sve relevantne činjenice kao i potreba da se trans osuđenima omogući normalna funkcionisanje u zatvorskoj zajednici, npr. zajednička edukacija, komunikacija, radne i druge aktivnosti sa drugim osuđenima, komunikacija sa osobljem, i sl. Nisu prihvatljiva rešenja trajni smeštaj u zatvorska bolnička odeljenja, trajna izolacija i separacija. Osuđeno/pritvoreno lice se takođe izjašnjava o svom smeštaju/premeštaju. Treba imati npr. u vidu da se trans osoba na primer, “žena u muškarca” koja poseduje vaginu, možda neće osećati bezbedno u muškom zatvoru i da će možda tražiti smeštaj u ustanovi za lišenje slobode namenjene ženama zbog povećanog rizika od seksualnog nasilja u takvom zatvorskom okruženju. U svakom slučaju, potrebno je uzeti u obzir sve specifičnosti svake konkretne trans osobe u zatvorskom ambijentu i opasnosti koje mogu da joj se dese, te u skladu sa tim sprovesti procenu i pronaći najadekvatnije rešenje. Prethodno izvršena krivična dela seksualnog nasilja je činjenica koja će biti uzeta u obzir na konferenciji slučaja prilikom odlučivanja o smeštaju.

Postupanje

---

⁸⁰ Simopoulos Eugene F., Khin Khin Eindra, 2014, Fundamental Principles Inherent in the Comprehensive Care of Transgender Inmates, *Journal of American Academy of Psychiatry and the Law Online* 42:1:26-36 (March 2014)

<http://www.jaapl.org/content/42/1/26.full>

⁸¹ Nacionalna uprava osuđenima (National offender management service)

Čuvanje i postupanje sa transeksualnim licima u zatvorskim ustanovama (THE CARE AND MANAGEMENT OF TRANSEXUAL PRISONERS PSI 07/2011) od marta 2011 do mart 2015

http://uktrans.info/attachments/article/365/psi_2011_07_care_management_transsexual_prisoners.pdf

Sprečavanje svih vidova, seksualnog i drugog, transfobijom motivisanog nasilja je jedan od osnovnih prioriteta radi postizanja bezbednosti fizičkog i mentalnog integriteta i poštovanja ljudskog dostojanstva transrodnih osoba lišenih slobode. Smeštaj takvih lica po automatizmu ranijih praksi u izolaciju (samica) ili getoizacija (posebni, izdvojeni, izolovani prostor namenjen LGBTI osuđenima⁸² nisu adekvatna rešenja i predstavljaju dodatno kažnjavanje tih osoba, ne samo za dela koja su učinili, već i zbog njihovog identiteta. Izolacija i segregacija deluju dodatno loše na psihičko i fizičko zdravlje populacije koja je i inače, zbog postojanja ogromne traumatizacije, nasilja i diskriminacije kojima su izložene u društvu, u povišenom riziku od samopovređivanja i suicida. Zbog toga treba da se primenjuju u najmanjoj mogućoj meri, samo u hitnim slučajevima urgentnog sprečavanja nasilja, da traju što je kraće moguće, i da se o njihovom prestanku, kao i drugim rešenjima odluči na konferenciji slučaja.

Pretraga tela i ličnih stvari mora da bude vršeno u skladu sa ulogom društvene rodne pripadnosti tj. društvenim rodnim identitetom u kome uhapšena/pritvorena/osuđena trans osoba živi a ne na osnovu anatomskih karakteristika tog lica. Ukoliko je rodna pripadnost nejasna, potrebno je kroz razgovor sa tom osobom doći do zajedničkog sporazuma koga pola treba da budu službena lica koja vrše pretragu tela i ličnih stvari. Sporazum se sastavlja u pismenoj formi i potpisuju ga obe strane, a konferencija slučaja kasnije potvrđuje ili revidira taj sporazum. Ako ne dođe do sporazuma, odluku donosi hijerarhijski najviše rangirano službeno lice u određenoj ustanovi, imajući u vidu pretpostavljenu društvenu rodnu pripadnost konkretne trans osobe lišene slobode.

Alternativa (prilagođena domaćim uslovima u kojima je teško pretpostaviti sklapanje sporazume sa licem lišenim slobode): Lice lišeno slobode potpisuje pismeni zahtev da pretraga tela i ličnih stvari vrši službeno lice čija je rodna pripadnost u skladu sa društvenim rodnim identitetom u kome uhapšena/pritvorena/osuđena transrodna osoba živi a ne anatomskih karakteristika tog lica.

Organizovanje konferencije slučaja je vrsta konsultativnog sastanka na kome se donose odluke od suštinskog značaja za organizaciju izdržavanja zatvorske kazne za određenu transrodnu osobu. Na konferenciji slučaja učestvuju predstavnici nadležnih vlasti zatvorske ustanove, medicinski stručnjaci, zastupnik/advokat osuđenog lica, kao i stručnjaci za transrodna pitanja i identitete. Na konferenciji slučaja mogu da prisustvuju i predstavnici organizacija za zaštitu prava transrodnih osoba radi pružanja informacija o aktuelnim načinima zaštite njihovih ljudskih prava. Konferencije slučaja se održavaju u redovnoj dinamici periodično (mesečno, tromesečno, polugodišnje), ali i vanredno, uvek kada se pojave problemi koje treba rešiti, kada se postupa hitno.

Poverljivost podataka o postojanju rodne disforije i/ili rodnom prilagođavanju je jedna od neophodnih komponenti poštovanja ljudskih prava, ljudskog dostojanstva i elementarne bezbednosti trans lica na izdržavanju zatvorske kazne. Istorijat procesa njihovog rodnog prilagođavanja se smatra poverljivim podatkom, kao i činjenice procesa rodnog prilagođavanja do koga je eventualno došlo za vreme izdržavanja zatvorske kazne. Ovi podaci se smatraju poverljivim i mogu da budu poznati/dostupni samo službenim licima kada je to neophodno radi sprečavanja vršenja krivičnih dela ili njihovog otkrivanja.

---

⁸² Nema dokumentovanih slučajeva u Srbiji, ali su to prakse čije postojanje literatura o transrodnim osuđenima konstatuje pre svega u Sjedinjenim Državama, npr zatvorskim ustanovama San Franciska i Njujorka, ali i u Ujedinjenom Kraljevstvu i drugim zemljama.

Posedovanja odgovarajućih identifikacionih dokumenata transrodnih osoba lišenih slobode se razlikuje od slučaja do slučaja. Nesporno je da sva lica koja poseduju identifikacione dokumente izdate u saglasnosti sa novostečnom rodnom pripadnošću treba da budu tretirana u skladu sa tim u pogledu smeštaja, pretresa, bezbednosti, oslovljavanja i sl.

Lica koja su prošla proces rodnog prilagođavanja ili ga još uvek prolaze, ali **nemaju identifikaciona dokumenta usklađena sa novostečenom rodnom pripadnošću**, imaju pravo da zahtevaju tretman u skladu sa novostečenom rodnom pripadnošću o čijim modelitetima se odlučuje na konferenciji slučaja. Oni, kao i lica koja su za vreme izdržavanja zatvorske kazne ušla u proces rodnog prilagođavanja, imaju pravo da zahtevaju promenu imena, izdavanje novih identifikacionih dokumenata sa promenom oznake pola pod istim uslovima kao i lica na slobodi. O načinima poštovanja tih prava osuđenih lica na izdržavanju zatvorske kazne, odlučuje se na konferenciji slučaja.

Posedovanje i upotreba specifičnih predmeta, kao što su puder, šminka, depilacioni preparati, perike, prslučići, steznici, proteze, hormonski preparati i sl. je odobrena.

Odeća koja je prikladna rodnoj pripadnosti društvene rodne uloge u kojoj pritvoreno/osuđeno lice živi, koja odgovara istovremeno i tipu zatvorske institucije u kojoj je to lice smešteno je odobrena.

Zdravstveni tretman transrodnosti

Posedovanje i nabavka specifičnih hormonskih preparata (kreme, injekcije, tablete, gelovi i sl), kao i njihova upotreba u vidu nastavka te specifične terapije koja je kao prepisana, započela pre lišenja slobode, se redovno obavlja, kao i svaki drugi, ranije započeti medicinski tretman. O tome će biti obavestena zatvorska medicinska služba koja kontroliše i svaku drugu upotrebu i nabavku potrebnih lekova.

Transrodne osobe mogu da budu u različitim fazama procesa rodnog prilagođavanja u momentu lišenja slobode usled hapšenja ili upućivanja na izdržavanje zatvorske kazne pa su njihove potrebe različite u pogledu specifičnih zdravstvenih tretmana.

Ako taj proces nije započet, osuđeno lice ima pravo da zahteva početak tretmana rodne disforije, i da na isti način i pod istim uslovima koristi zdravstvene procedure koje se sprovode u skladu sa odredbama zakonskih i podzakonskih akata a koje su dostupne i licima na slobodi u Republici Srbiji u istoj ili sličnoj situaciji.

Ukoliko je proces rodnog prilagođavanja započeo pre upućivanja na izdržavanje zatvorske kazne, tj. u toku je, nužno je hitno i bez ikakvog zastoja omogućiti nastavak tog tretmana u zatvoru.

Ako je proces rodnog prilagođavanja završen pre upućivanja na izdržavanje zatvorske kazne, i osuđeno lice živi u ulozi novostečene rodne pripadnosti, poštovanje te uloge se nastavlja i u zatvorskoj ustanovi, kao i svi neophodni tretmani.